

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická
Katedra ruského a francouzského jazyka

Diplomová práce

PAMĚTIHODNOSTI JAKO HISTORICKÉ MEMENTO
STALINGRADSKÉ BITVY

Karolína Āoupalová

Vedoucí práce: Mgr. Jiřina Svobodová, CSc.

Plzeň, 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

Poděkování

Ráda bych poděkovala vážené paní Mgr. Jiřině Svobodové, CSc. za vedení mé diplomové práce. Velmi oceňuji její profesionální a zodpovědný přístup, se kterým se věnovala četbě mé práce a jsem rovněž velice vděčná za její komentáře, které významně přispěly ke zkvalitnění mé práce.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 Historie města Volgograd	8
2 Stalingradská bitva v umělecké tvorbě	10
2.1 Stalingradská bitva v literatuře.....	10
2.2 Stalingradská bitva ve filmu.....	20
3 Pamětihodnosti Volgogradu	24
3.1 Mamajevova mohyla (Мамаев курган)	24
3.2 Náměstí padlých bojovníků («Площадь павших борцов»)	32
3.3 Historický památník a muzeum Stalingradská bitva (Государственный историко-мемориальный музей-заповедник «Сталинградская битва»).....	34
3.4 Další památníky věnované Stalingradské bitvě	37
4 Využití tématu ve školní praxi.....	40
4.1 Začlenění do výuky podle učebního komplexu Pojechali	40
4.2 Využití literárních textů ve výuce	51
ZÁVĚR	61
РЕЗЮМЕ.....	63
ABSTRACT.....	64
POUŽITÁ LITERATURA	65
POUŽITÉ INTERENTOVÉ ZDROJE	68
PŘÍLOHY	72

ÚVOD

Cílem diplomové práce je zhodnotit význam pamětihodností, připomínajících Stalingradskou bitvu. Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. V první části práce se budu velmi stručně zabývat historií města Caricyn – Stalingrad – Volgograd a rovněž nastíním průběh Stalingradské bitvy. V této části budu vycházet především z literatury historické, konkrétně mohu zmínit sborník dokumentů *Od Stalingradu do Berlína*, nebo publikaci *Волгоград – Город-герой*, jejíž autorkou je Т. Н. Науменко. V druhé části práce bude předmětem mého zkoumání význam Stalingradské bitvy v kultuře, konkrétně ve filmu a literatuře. Po prostudování uvedených děl, se pokusím zhodnotit jejich přínos, především to, jak jsou v dnešní době veřejností přijímána. Díla, uvedená v této kapitole, budou dále použita v kapitole čtvrté, kde se pokusím nastínit možnosti využití literárního textu ve výuce. V této kapitole budu pracovat především s uvedenou uměleckou literaturou a filmovými zpracováními.

Ve třetí kapitole se zaměřím na nejvýznamnější pamětihodnosti a pokusím se zhodnotit jejich význam v dnešní době. Jako stěžejní pro tuto kapitolu jsem vybrala Mamajevovu mohylu, Historický památník a muzeum Stalingradská bitva, budovu bývalého mlýna, Pavlovův dům, Památník Michaila Panikáchy, Vojenské pole a další. Objekty stručně popíši, pokusím se o vyjádření jejich symboliky a významu, a doplním je o obrazovou přílohu. V této kapitole jako stěžejní literaturu použiji *Волгоград – Город-герой* (Т. Н. Науменко) a *Мамаев курган: памятник-ансамбль героям Сталинградской битвы* (Л. М. Попова). Z důvodu aktuálnosti tématu budu v této kapitole používat rovněž internetové zdroje, především internetové stránky věnované novějším památníkům. Poslední kapitola bude naplňovat didaktickou část diplomové práce. V této části se budu zabývat praktickým využitím tématu ve školní praxi, konkrétně při výuce ruského jazyka jako druhého cizího jazyka na základních školách v České republice. V první polovině se zaměřím na začlenění tématu do učebního komplexu Pojehali a v druhé části na využití literárních textů na hodinách ruského jazyka. Aktivity, navržené k využití literárních textů, budu zpracovávat s ohledem na danou úroveň žáků a současné metodické přístupy. Zde jsem vycházela především z publikace *Didaktika cizích jazyků* od R. Choděry a také

příspěvku od H. Kylvouškové do časopisu Cizí jazyky *Literární komunikace ve výuce cizích jazyků*.

1 Historie města Volgograd

Město Volgograd (Волгоград) se nachází na jihu evropské části Ruské federace. Založeno bylo v roce 1598, tehdy pod názvem Caricyn (Царицын). Svůj název město dostalo podle řeky Caricy (Царица), která se vlévá do Volhy (Волга). Původně se město nacházelo na ostrově Caricyn, avšak na počátku sedmnáctého století vypukl velký požár a město bylo znovu postaveno na pravém břehu řeky Volhy. Dalším důležitým mezníkem v historii města byla v letech 1918 – 1920 občanská válka, během které se Caricyn díky své strategické poloze u soutoku řek Volhy a Donu (Дон) stal centrem častých bojů. Již v roce 1917 byla v Caricyně ustanovena sovětská vláda a v roce 1925 bylo město přejmenováno na Stalingrad (Сталинград). Tento název přetrval až do 7. listopadu 1961, kdy bylo město přejmenováno na Volgograd. Zajímavostí je, že od roku 2013 se ve dnech významných výročí používá opět název Stalingrad.¹

Nejdůležitějšími mezníky v historii města byly roky 1942 – 1943, kdy se v tehdejším Stalingradu odehrála jedna z nejdůležitějších bitev druhé světové války. Stalingradská bitva trvala celkem 200 dní a znamenala absolutní zlom ve vývoji druhé světové války. Zahynulo v ní až milion a půl ruských vojáků a důstojníků, kteří tvořili jednu čtvrtinu veškerých bojových sil na rusko-německé frontě. Ohromné ztráty utrpělo i město samotné, které se nacházelo v zcela tragickém stavu. Více jak 90 % všech bytových domů bylo zničeno, stejně jako 100 výrobních závodů a továren. Hmotné škody dosáhly částky 900 miliónů rublů. Zabito bylo zhruba 46 tisíc obyvatel, 50 tisíc bylo vážně raněno a více jak 46 tisíc obyvatel bylo odvedeno do Německa na nucené práce.²

Vítězství ve Stalingradské bitvě však neznamenalo jen zlom v průběhu války, ale také v chápání ruského národa. Stalingrad se pro celý svět stal symbolem odvahy a hrdinství sovětských občanů. V roce 1945 byl městu udělen titul město hrdina (город-герой) a

¹ НАУМЕНКО Т. Н. *Волгоград - Город-герой*, 1973. s. 13-29
Царицынь - Сталинград - Волгоград. In: Официальный сайт администрации Волгограда [online].
[cit. 2015-02-22]. Dostupné z: <http://www.volgadmin.ru/ru/MPCity/CityHistory.aspx>

² tamtéž

v roce 1965 byl městu udělen Leninův řád (Орден Ленина) a medaile Zlatá hvězda (Золотая звезда). V dnešní době se ve Volgogradu nachází celkem 96 ulic, které nesou jména hrdinů obrany Caricynu a Stalingradu. Jako první byl na místě zvaném Mamajevova mohyla (Мамаев курган) vybudován Památník stalingradské bitvy (памятник-ансамбль героям Сталинградской битвы) na počest vítězství sovětského vojska. Této pamětihodnosti bude věnována pozornost v třetí kapitole této práce, stejně jako dalším významným památkám.³

Porážka fašistických vojsk se promítla nejen do dnešní podoby města, ale i do umělecké tvorby celého Ruska. Vítězství sovětských vojsk, a Stalingradské bitvě jako takové, je věnován bezpočet literárních, filmových i výtvarných děl. V následující kapitole představím nejvýznamnější ruské i zahraniční představitele a jejich díla.

³ НАУМЕНКО, Т. Н. *Волгоград - Город-герой*. s. 13-29

2 Stalingradská bitva v umělecké tvorbě

2.1 Stalingradská bitva v literatuře

Stalingradské bitvě bylo věnováno značné množství literárních děl. Pokusím se vybrat nejvýznamnější z nich a připomenout ta, která se významně vztahují k tématu diplomové práce. Díla budou seřazena chronologicky podle doby jejich vzniku.

Jako jeden z prvních byl roku 1943 vydán román **Dny a noci** («Дни и ночи») ruského spisovatele Konstantina Michajloviče Simonova. Tento román pojednává o hrdinství a odvaze vojáků Rudé armády bojující o Stalingrad. Román zachycuje období obranných bojů od poloviny září roku 1942 až do února roku 1943. Mě nejvíce zaujal konec knihy, kdy Rudá armáda zvítězila nad německým vojskem. Níže uvádím poslední odstavec, kde je pro mě symbolem štěstí a naděje, které do Volgogradu pomalu přicházejí.

А в газетах в эту ночь еще набирали на линотипах, как всегда сдержанные сводки Информбюро, и люди, перед тем как ложиться, слушая последние известия по радио, все еще тревожились за Сталинград, еще ничего не зная о том, взятом с бою, военном счастье, которое начиналось в эти часы для России.⁴

Konstantin Michajlovič Simonov (Константин Михайлович Симонов) byl jedním z předních ruských autorů zabývajících se tematikou druhé světové války. Za román *Dny a noci* mu byla roku 1946 udělena Stalinská cena druhého stupně (Сталинская премия второй степени) a roku 1945 byl podle románu natočen film **Dny a noci** («Дни и ночи»). K jeho dalším dílům, zabývajícím se druhou světovou válkou, patří například román **Živí a mrtví** («Живые и мертвые») a jeho volné dvě pokračování **Člověk se narodí pro válku** («Солдатами не рождаются») a **Poslední léto** («Последнее лето»⁵).

⁴ СИМОНОВ, К. М. *Дни и ночи*, 1944. s. 219

⁵ Константин Симонов и его лирика. In: Allsoch.ru [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/sochineniya/6373>

Simonov se nevěnoval pouze próze, ale vynikal i v tvorbě lyrické. Jedna z jeho nejvýznamnějších básní, **Čekej mne («Жди меня»)**, kterou nyní zařadím mimo chronologické řazení, byla otištěna roku 1942 v periodiku Pravda (*«Правда»*) a stala se nedílnou součástí života na frontě. Vojáci si báseň často vystříhovali z novin nebo opisovali, a během čekání v zákopech se ji učili nazpaměť. Často ji také nacházeli v náprsních taškách raněných a mrtvých. Nacházeli v ní útěchu v každodenním životě na frontě. Jak dokládá následující ukázka z básně, autor zvolil jednoduchý rýmovaný text, ve kterém se často opakuje slovo čekej. Báseň je proto lehká k zapamatování a tématem blízká všem vojákům, kteří museli opustit svou rodinu.⁶

Жди меня, и я вернусь.
Только очень жди.
Жди, когда наводят грусть
Желтые дожди.
Жди, когда снега метут.
Жди, когда жара.
Жди, когда других не ждут,
Позабыв вчера.
Жди, когда из дальних мест
Писем не придет,
Жди, когда уж надоест
Всем, кто вместе ждет.⁷

Dalším významným dílem, pojednávajícím o Stalingradské bitvě je bezesporu román **V stalingradských zákopech («В окопах Сталинграда»)**, který napsal roku 1946 ruský autor Viktor Platonovič Někrasov (Виктор Платонович Некрасов). Kniha je psána v první osobě a v podobě frontového deníku (očima intelektuála) líčí otřesné zážitky ve Stalingradu. Jedním z hlavních hrdinů je poručík Keržencev, což je sám Někrasov. Roku 1946 byla autoru udělena Stalinská cena druhého stupně (Сталинская премия второй

⁶ cit. 5

⁷ cit. 5

степени) a roku 1956 byl podle knihy natočen film *Vojáci ze Stalingradu* («Солдаты»). Dle mého názoru je kniha psána velmi poutavě, k čemuž přispívají i úryvky hovorů jednotlivých postav. Níže přikládám úryvek z knihy, který jako jeden z mnoha, dokládá jak poutavě je kniha napsána.⁸

... - Я все видел ... Собственными глазами видел... Как Ширяев шел... И Карнаухов, и... все как шли... Я не умею говорить... Я их недавно знаю... Карнаухова и других... Как у вас только язык поворачивается. Храбрость не в том, чтоб с голой грудью на пулемет лезть. Абросимов... капитан Абросимов говорил, что приказано было атаковать баки. Не атаковать, а овладеть. Траншеи, придуманные Ширяевым, не трусость. Это прием. Правильный прием. Он сберег бы людей. Сберег, чтоб они могли воевать. Сейчас их нет. И я считаю...- Голос у него срывается, он ищет стакан, не находит, машет рукой.- Я считаю, нельзя таким людям, нельзя им командовать...⁹

Povídka byla poprvé vydána roku 1946 v časopise «Знамя» ale záhy byla zakázána. Někrasov totiž popsal pravou tvář války i se všemi jejími porážkami a neúspěchy, a především, za jakou cenu ruský národ dosáhl svého dlouho očekávaného vítězství. Někrasov také popisuje, jak válka změnila osudy, a především charaktery lidí. Vyjadřuje na svou dobu neobvyklou myšlenku, že válkou se lidé změní natolik, že už nikdy nebudou takoví, jací bývali dříve. Mezi další významné rysy patří bezesporu fakt, že dílo se otevřeně liší od všech ostatních děl, která byla vydána v období vlády Stalina. V příběhu nenajdeme žádnou politickou tematiku. Neobjevují se tam žádní generálové, žádní vedoucí politických stran ani političtí pracovníci. Důležití jsou pouze vojáci a jejich velitelé, jejich odvaha a hrdinství a vlastenectví ruského lidu. Hlavní cíl Viktora Někrasova byl, aby čtenář pochopil, že pouze díky odvaze a patriotismu ruského národa Rudá armáda zvítězila. Celou povídkou se nese hlavní myšlenka: „*Мы будем воевать до последнего*

⁸ В окопах Сталинграда. In: Allsoch.ru [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02].
Dostupné z: http://www.allsoch.ru/nekrasov_vp/vnbspokopah_stalingrada/

⁹ НЕКРАСОВ, В. *В окопах Сталинграда*, 1995. s. 242

солдата. Русские всегда так воюют”. („*Budete bojovat do posledního muže. Takto Rusové bojují vždy.*”) ¹⁰

Dalším velmi významným autorem, zabývajícím se válečnou tematikou daného období, byl Vasilij Simjonovič Grossman (Василий Семенович Гроссман). Ten se také sám účastnil Stalingradské bitvy, za což mu byl udělen Řád rudé hvězdy («Орден Красной звезды»). Jeho jméno je rovněž spojeno s Památníkem Stalingradské bitvy na Mamajevově mohyle, kde je vytesán nápis z jeho krátké prózy **«Направление главного удара»**: *«Железный ветер бил им в лицо, а они все шли вперед, и снова чувство суеверного страха охватывало противника: люди ли шли в атаку, смертны ли они?»*¹¹

Grossman ve svých dílech pohlíží na válku pro danou dobu velmi netypickým pohledem. Roku 1945 byl vydán soubor **«В годы войны»**, kde je možné najít například povídky **«Народ бессмертен»** nebo **«Сталинградские очерки»**, které obě pojednávají o Stalingradské bitvě. Mezi nejznámější díla patří romány **«За правовое дело»** a **Život a osud** (**«Жизнь и судьба»**). Autor je psal od roku 1946 dohromady 13 let, vydány však byly až o mnoho let později. **Život a osud** byl vydán posmrtně v roce 1980 v zahraničí, a v SSSR až v roce 1988. V roce 2013 byl podle něj natočen stejnojmenný seriál. Román vypráví nejen o útoku německých vojáků na Stalingrad, ale také o utrpení Židů ve vyhlazovacích táborech nebo ruských vězňů v ruských vězeních. Kniha je často přirovnávána k dalšímu významnému ruskému dílu **Vojna a mír** od L. N. Tolstého. Díla jsou si podobná nejen svým názvem, ale i podrobným psychologickým vykreslením postav a jejich životů nejen na frontě, ale i v běžném, civilním, životě. Dle mého názoru je román zajímavý především tím, že pouze neoslavuje válku a hrdinství ruských vojáků, ale poměrně realisticky odhaluje také hrůzy a utrpení spojené s válkou. Neukazuje však pouze utrpení Rusů, ale je celkově zaměřen proti fašismu. V několika jeho částech dokonce popisuje i utrpení Němců v koncentračních táborech. ¹²

¹⁰ cit. 8

¹¹ НЕСТЕРОВ, М. *Направление главного удара*, 2006. s. 54
Василий Гроссман. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02].
Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/grossman/>

¹² Жизнь и судьба. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02].
Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/sochineniya/2297>

Hlavní konflikt románu je konflikt národu a státu, svobody a násilí. V hrdinství vidí Grossman projev svobody. Kdežto národ a vláda jsou pro člověka zdrojem útlaku a nesvobody. «*Защитить родину ... могли только свободные люди*», komentuje moskevský literaturoved Lazar' Lazarev centrální myšlenku románu «*Жизнь и судьба*». Román není však zaměřen jen proti vládě Stalina, nebo vládě jako takové, ale jak dokládá následující úryvek je silně zaměřen i proti fašismu:¹³

«Фашизм и человек не могут сосуществовать. Когда побеждает фашизм, перестает существовать человек, остаются лишь внутренне преобразенные человекообразные существа. Но когда побеждает человек, наделенный свободой, разумом и добротой, — фашизм погибает, и смирившиеся вновь становятся людьми».¹⁴

Dalším autorem, v jehož díle se odráží průběh Stalingradské bitvy, je ruský autor Jurij Vasilijevič Bondarev (Юрий Васильевич Бондарев). Po vypuknutí druhé světové války byl Bondarev odstěhován do Kazachstánu, kde prošel vojenským výcvikem. Po jeho ukončení se vydal na frontu. Tam byl v prvním boji raněn a po zbytek války sloužil jako velitel protitankové základny. Mezi jeho první významná díla patří román **Tišina** («**Тишина**»). Byl vydán roku 1962 a jedním z hlavních témat byla otázka „Ztracené generace“, která se tehdy objevovala v dílech mnohých evropských autorů. Tišina popisuje obtížný vstup do civilního života u chlapců, kteří byli posláni na frontu rovnou ze školních lavic.¹⁵

Jeho nejvýznamnějším dílem je román **Hořící sníh** («**Горячий снег**»), který byl vydán roku 1969 a roku 1972 byl podle něj natočen stejnojmenný film. Ve svém díle Bondarev

Роман В. Гроссмана «Жизнь и судьба». In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/sochineniya/2302>

Василий Гроссман. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/grossman/>

¹³ Парадоксы Сталинграда — «Жизнь и судьба» Василия Гроссмана (1905–1964) — к пятидесятилетию со дня смерти писателя. In: Гефтер [online]. 2012-2015 [cit. 2015-02-22].

Dostupné z: <http://gefter.ru/archive/12311>

¹⁴ ГРОССМАН, В. С. *Жизнь и судьба*, 2010. s. 86–87.

¹⁵ Юрий Васильевич Бондарев. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/bondarev/>

popisuje události pouhých několika dní trvání jedné z nejdůležitějších bitev o Stalingrad. Děj začíná přímo pod Stalingradem, kde se skupina ruských vojáků snaží bránit malý kousek půdy před německými tanky polního maršála Manšteina, který si snaží probít cestu k armádě generála Pauluse a vysvobodit ji z obklíčení. Od ostatních děl se tento román liší tím, že svým dějem přesně odpovídá událostem Stalingradské bitvy tak, jak se opravdu staly, a velký důraz je kladen i na osobní hodnoty člověka. Chápání smrti je zde vyjádřeno jako jakési narušení vyšší spravedlnosti, jak dokládá následující úryvek: ¹⁶

“...сейчас под головой Касымова лежал снарядный ящик, и юношеское, безусое лицо его, недавно живое, смуглое, ставшее мертвенно-белым, истонченным жуткой красотой смерти, удивленно смотрело влажно-вишневыми полуоткрытыми глазами на свою грудь, на разорванную в клочья, иссеченную телогрейку, точно и после смерти не постиг, как же это убило его и почему он так и не смог встать к прицелу” ¹⁷

Tento román je pro mě zajímavý především tím, že oproti ostatním výše uvedeným dílům klade důraz na lidské hodnoty člověka. V příběhu se díky nelítostnosti a krutosti války začíná rodit láska mezi jedním z hlavních hrdinů Kuzněcovem a Zoe. Autor zde poukazuje na to, že právě tyto nepřejíací podmínky - převrácení konvenční představy o čase a fakt, že není čas si nic pořádně rozmýšlet a analyzovat - přispívají k rychlému rozvoji jejich lásky. Avšak Zoe zanedlouho umírá a Kuzněcov oplakává její smrt. ¹⁸

“Он плакал так одиноко и отчаянно впервые в жизни. И когда вытирал лицо, снег на рукаве ватника был горячим от его слез.” ¹⁹

Právě z těchto řádek pochází název celého románu, který však příliš nekoresponduje s českým překladem. V českém překladu z roku 1971 od Jaroslava Piskáčka tyto řádky zní takto:

¹⁶ Горячий снег” Ю. Бондарева. In: Allsoch.ru [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/sochineniya/526>

¹⁷ БОНДАРЕВ, Ю. *Горячий снег*, 2004. s. 215

¹⁸ cit. 16

¹⁹ cit. 17, s. 223

„Plakal tak osaměle, potlačovaně a zoufale poprvé v životě. A když si otíral obličej, sníl na rukávu vatované blůzy byl horký od jeho slz.“²⁰

V ruském úryvku doslovně zazní věta, že sníl byl horký od jeho slz, která koresponduje i s českým překladem. Ovšem český překlad názvu knihy zní Hořící sníl.

Dalším autorem, v jehož dílech se odráží město Stalingrad je Valentin Savič Pikul (Валентин Саввич Пикуль). Pikul je známý pro velké množství vydaných děl s námořně-válečnou tematikou. S přihlédnutím k tématu diplomové práce se jeví jako důležitý především autorův román **Barbarossa («Барбаросса»)**, který líčí události Stalingradské bitvy. Ten byl prvním dílem poslední, a již nedokončené, duologie Náměstí padlých bojovníků («Площадь павших борцов»). Ta nese název po náměstí, kde se odehrávalo velké množství bojů Stalingradské bitvy, a které se do dnešní doby nachází ve Volgogradu nedaleko budovy nádraží.²¹

Dalším ruským spisovatelem, jehož dílo **Můj Stalingrad («Мой Сталинград»)** bylo vydáno roku 1993, je Sergej Petrovič Aleksejev (Сергей Петрович Алексеев). Ten se do povědomí ruského národa dostal nejprve jako redaktor a kritik. Dnes je známý také jako autor mnohých učebnic, které se vydávají i v zahraničí. Můj Stalingrad je také líčením průběhu Stalingradské bitvy, avšak z jiného pohledu, než u předchozích románů. Sergej Petrovič toto dílo sestavil především z vlastních dopisů, které si za dobu bitvy vyměnil se svou přítelkyní Olgou Kodrašenkovou. Některé z nich jsou i doslovně opsány přímo v knize, jak dokládá následující úryvek.²²

“9/VIII-42 Степь.

Дорогая Оля!

²⁰ BONDAREV, J. *Hořící sníl*, 1973. s. 310

²¹ Валентин Саввич Пикуль. In: Allsoch.ru [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02].
Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/pikul/>

²² Из неопубликованного. О романе "Мой Сталинград" М. Н. Алексеева. In: Одинцово.инфо [online]. 2002-2015 [cit. 2015-02-21].

Сейчас в самый тяжелый и опасный момент я получил от тебя письмо. Можешь ли ты представить все волнения души моей в этот час?! Нет, ты не можешь представить. Это может представить человек, находящийся со мною под непрерывным обстрелом с воздуха и земли.”²³

V neposlední řadě bylo vydáno i mnoho knih, které shromažďují vzpomínky generálů nebo jiných příslušníků - ať už ruské nebo německé armády. Jednou z nich je například kniha **«Огнем проверено»**, kterou napsal Vladimir Lenčevskij (Владимир Евгеньевич Ленчевский), a byla vydána roku 1964. Kniha obsahuje zpravodajských důstojníků a je doplněna i o portréty některých z nich.²⁴

Dalším podobným titulem je kniha **Stalingrad («Сталинград: Уроки истории»)**. V této knize jsou shromážděny kapitoly ze vzpomínek sovětských velitelů na Stalingradskou bitvu: G. K. Žukova, A. M. Vasilevského, K. K. Rokossovského, V. I. Čujkova, A. I. Jeriomenka, N. N. Voronova, A. I. Rodimceva a I. I. Ludnikova, kteří vyprávějí o přípravách a příběhu porážky hitlerovských vojsk na Volze. Dále jsou zde zařazené i vzpomínky německých autorů, bývalých důstojníků německé armády, kterou sovětská vojska obklíčila a zajala. Mezi tyto autory patří: F. Paulus, W. Adam, L. Steindle a J. Wieder. Do sborníku jsou zařazené i kapitoly z knihy anglického spisovatele Alexandra Wertha a jeho osobní dojmy ze Stalingradu ve dnech bitvy. Vyprávění jsou psána velice poutavě a mnohdy obsahují velmi detailní popis vojenských tažení a rozhodnutí. Dle mého názoru je velmi zajímavé srovnání vyprávění ruských a německých velitelů.²⁵

O stalingradské bitvě nepsali pouze sovětská a ruská autoři, nýbrž celá řada autorů zahraničních. Mezi ty nejvýznamnější díla se řadí kniha **Ani stín naděje - Stalingrad («Сталинград»)** od německého autora Theodora Plieviera, **Generál SS («Генерал СС»)** od holandského autora Svena Hassela a **Laskavé bohyně («Благоволицы»)** od amerického spisovatele Jonathana Littella.²⁶

²³ АЛЕКСЕЕВ, М. Н. *Мой Сталинград*, 1995. s. 1-2

²⁴ ЛЕНЧЕВСКИЙ, В. *Огнем проверено*, 1974.

²⁵ ЧУЙКОВ, В.И. (ред.). *Сталинград: уроки истории. Свидетельствуют участники битвы на Волге*. 1976.

²⁶ Сталинградская битва в культуре. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA):

Stalingradské bitvě byla věnována i celá řada básní. Ty nejznámější z nich můžeme najít v básnické sbírce «Утес : стихи советских и зарубежных поэтов, посвященных городу-герою Сталинграду». V této sbírce se nachází přibližně 55 básní od ruských i zahraničních autorů, které jsou věnovány městu Stalingrad. Mezi nimi je možné najít i báseň od známého chilského básníka Pabla Nerudy (Пабло Неруда). Dvě z jeho básní nesou ve svém názvu přímo název města Stalingradu, a to: **Zpěv o Stalingradu («Песнь о Сталинграде»)** a **Nový zpěv lásky ke Stalingradu («Новая песнь о любви к Сталинграду»)**. V následujícím odstavci uvádím první dvě sloky básně Nový zpěv lásky ke Stalingradu.

Я говорил о времени и небе,
о яблоке, о грусти листопада,
о трауре утрат, дожде и хлебе,
но эта песнь - о стали
Сталинграда.

Бывало, луч моей любви влюблённой
невеста берегла с фатою рядом.
Но эта песнь - о мести, окрылённой
и освящённой здесь,
под Сталинградом.²⁷

Velké množství literárních děl, týkajících se Stalingradu, bylo také přeloženo do češtiny. Všechny výše uvedené tituly obsahující český název mají korespondující český překlad. Mezi další dosud nezmíněné nejvýznamnější díla, přeložená do češtiny, patří například: **Bojoval jsem u Stalingradu, Země zalévaná krví** (Nowak Helmut), **Jak jsme bránili jeden stalingradský dům** (Ivan Filippovič Afanas'jev), **Lékař od Stalingradu** (Heinz

Wikimedia Foundation, 2001-2015 [cit. 2015-01-14]. Dostupné z:
https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%B2_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B5

²⁷ Неруда, П. *Новая песнь любви городу Сталинграду*. Утес: стихи советских и зарубежных поэтов, посвященных городу-герою Сталинграду, 1972. s. 101-111

Günther Konsalik), **Pevnost na Volze** (Aleksej Semenovič Čujanov), **S Paulusem k Volze** (Wilhelm Adam), **Stalingrad: každý dům, každé okno, každý kámen** (Miloslav Jenšík), **Stalingrad: osudné obklíčení** (Antony Beevor), **Stalingrad. Sláva a pád 6. armády** (Paul Carel), **Stalingrad: Ledový oheň: z historie pluku SS Wotan** (Leo Kessler), **Zápisky odstřelovače** (Vasilij G. Zajcev).²⁸

²⁸ Knihovna města Plzně, p. o. [online]. 19. 3. 2015 [cit. 2015-02-12].
Dostupné z: <http://www.knihovna.plzen.eu/>

2.2 Stalingradská bitva ve filmu

V následující kapitole se budu věnovat nejvýznamnějším filmovým zpracováním pojednávajícím o Stalingradské bitvě. Filmové adaptace budou seřazeny chronologicky podle doby jejich vzniku. Jako první uvádím filmy sovětského nebo ruského původu. Jeden z prvních byl již roku 1945 podle stejnojmenného románu od K. Simonova natočen film **Dny a noci** («Дни а ночи»). Někdy je tento film uváděn i pod názvem **Nesmrtelní**. Film režíroval ruský režisér Alexandr Stolper, který se věnoval převážně filmům s válečnou tematikou. Mezi jeho další úspěšná díla patří například film na motivy Simonovy stejnojmenné divadelní hry **Očekávej mne** («Жди меня»), která byla inspirována autorovo básní **Čekej mne** («Жди меня»). Dále například velmi úspěšné válečné drama **Příběh obyčejného člověka** («Повесть о настоящем человеке») nebo další zpracování Simonova literárního stejnojmenného díla **Živí a mrtví** («Живые и мертвые») z roku 1964.²⁹

Další dílo bylo natočeno taktéž roku 1945 ruským režisérem Fridrichem Ermlerem. Film nese název **Velký přelom** («Великий перелом») a roku 1946 scénárista Boris Čirskov obdržel Velkou mezinárodní cenu za scénář na mezinárodním filmovém festivalu v Cannes.³⁰

Roku 1949 byla natočena dvoudílná série s názvem **Stalingradská bitva I, II** («Сталинградская битва I, II») režírovaná Vladimírem Petrovem. První díl série vypráví o zoufalé obraně města Stalingrad, druhý se potom soustředí na ofenzivu Rudé armády proti německým vojskům. V roce 1949 obdržel film cenu Křišťálový globus na Mezinárodním filmovém festivalu v Karlových Varech.³¹

Dalším filmovým ztvárněním byl snímek **Vojáci (Vojáci ze Stalingradu)** («Солдаты»), který byl natočen roku 1956 podle románu Viktora Někrasova **V stalingradských**

²⁹ Česko-slovenská filmová databáze [online]. 2001-2015 [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/>.

³⁰ tamtéž

³¹ tamtéž

zákopech («В окопах Сталинграда»). Režie této adaptace se ujal ruský režisér Alexandr Ivanov a scénář napsal sám autor knihy Viktor Někrasov, který uvedl: ³²

„До самого того момента, как я получил телеграмму из студии с предложением написать сценарий, я был убежден и убеждал других -- по моему, достаточно доказательно,--что экранизацией, да еще собственного произведения, заниматься нельзя. Помилуйте, кроме "Чапаева", ни одного случая в мировой кинематографии, чтобы фильм оказался лучше романа. И вообще роман есть роман, повесть есть повесть, а кино есть кино. Для кино надо писать оригинальные сценарии. Точка! Кроме того, у меня было еще не менее десятка убедительнейших аргументов. И все это полетело прахом, как только передо мной замаячила перспектива новой встречи со Сталинградом.“ ³³

Roku 1967 byla natočena další adaptace literárního díla, tentokrát autora Konstantina Simonova **Člověk se nerodí pro válku** («Солдатами не рождаются»). Film byl pojmenován **Odplata** («Возмездие») a osudy jeho hrdinů navazují na film **Živí a mrtví** («Живые и мертвые»), který byl natočen na motivy stejnojmenného románu téhož autora roku 1964. Režisérem obou snímků je již dříve zmiňovaný Alexandr Stolper. O pět let později, tedy roku 1972, se ruský režisér Gavriil Yegiazarov rozhodl pro natočení adaptace dalšího literárního díla, tentokrát románu **Hořící sníh** («Горячий снег») od Jurije Bondareva, jak již bylo zmíněno na straně 14. Film sklidil velký úspěch a dodnes je nejen v Rusku velmi oblíbený. ³⁴

Dalším filmem, věnujícím se zkoumané tématice, je film **Stalingrad** («Сталинград») z roku 1989. Režie tohoto snímku se ujal ruský režisér Jurij Ozerov, který byl již v dané době velmi známý pro svou pětidílnou sérii historických filmů **Osvobození** («Освобождение»), která vypráví o průběhu druhé světové války. Poslední (pátý) díl pojednává o samotném konci války, kdy Hitler spáchal sebevraždu ve svém bunkru pod

³² cit. 29

³³ Виктор НЕКРАСОВ. In: Виктор Некрасов. Три встречи [online]. 2006 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: http://www.lib.ru/PROZA/NEKRASOW/tri_wstrechi.txt

³⁴ cit. 29

Berlínem. Tvůrcům filmu bylo věnováno velké množství finančních prostředků, aby mohlo být dosaženo maximálních historických i technických detailů. Vystupují v něm pouze reálné postavy a filmovými poradci byli skuteční účastníci druhé světové války.³⁵

Filmy s názvem **Stalingrad** («Сталинград») byly ztvárněny celkem tři. Poslední z nich byl natočen roku 2013 ruským režisérem Fjodorem Bondarčukem. Sám režisér ztvárnil jednu z filmových rolí, a to nejen ve Stalingradu z roku 2013, nýbrž i v již zmiňovaném stejnojmenném filmovém zpracování z roku 1989. Další z hlavních herců, Thomas Kretschmann, byl také obsazen do stejnojmenného filmu německé produkce již v roce 1993.³⁶

Filmy s tematikou Stalingradské bitvy vznikaly také v zahraničí. Já zde vybírám na tři nejvýznamnější. Jako první byl roku 1959 natočen film **Psi, chcete žít věčně? aneb peklo u Stalingradu** («Собаки, бы хотите жить вечно?»). Film natočil německý režisér Frank Wisbar a podle oficiálního textu distributora: „Tento humanistický film vyniká strhující autenticitou a jako jeden z mála německých snímků se nebojí ukázat hrůzné nacistické činy v jejich realistické podobě.“³⁷

Roku 1993 byl natočen již zmiňovaný druhý film s názvem **Stalingrad** («Сталинград»), tentokrát v režii německého režiséra Josepha Vilsmaiera. Ve filmu se objevila i řada českých herců a hereček, mezi nimi například Karel Heřmánek, Zdeněk Vencel nebo Oto Ševčík, a některé záběry byly natáčeny v Československu. Posledním, velmi úspěšným zpracováním Stalingradské bitvy, je americký film z roku 2001 **Nepřítel před branami** («Враг у ворот»). Režíroval ho francouzský režisér Jean-Jacques Annaud, který se nechal inspirovat stejnojmennou knihou amerického historika Williama Craiga. Film pojednává o jednom z nejslavnějších hrdinů Stalingradské bitvy - odstřelovači Vasiliji Zajcevu. Film vypráví o souboji Zajceva s německým rozvědčíkem majorem Konigem. Ve filmu se také objevuje napodobenina Zajcevy pušky Mosin-Nagant 1891/30, která je dodnes vystavena v muzeu Stalingradské bitvy ve Volgogradu. Veteráni Stalingradské bitvy však

³⁵ cit. 29

³⁶ tamtéž

³⁷ Psi, chcete žít věčně aneb peklo u Stalingradu. Česko-slovenská filmová databáze [online]. 2001-2015 [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/83484-psi-chcete-zit-vecne-aneb-peklo-u-stalingradu/>

tento film příliš neocenili. Jak uvádí článek z 8. května 2001 zveřejněný na internetovém portále Lenta.ru³⁸, dokonce podali oficiální žádost Státní dumě o zákaz promítání filmu na území Ruské federace. Článek dále uvádí:³⁹

„Волгоградские ветераны совместно с местными депутатами в понедельник, седьмого мая, направили в Государственную Думу письмо, призывающее запретить показ блокбастера, сообщает агентство АФР со ссылкой на ИТАР-ТАСС. Недовольство среди жителей Волгограда, где тысячи людей погибли за полгода сопротивления, назревало целый месяц с тех пор, как фильм вышел в прокат.

Ветераны, принимавшие участие в битве за Сталинград, утверждают, что ход событий в картине был искажен, командиры Красной Армии представлены безжалостными деспотами, а рядовые бойцы и мирные жители - безмолвным пушечным мясом.“⁴⁰

³⁸ Ветераны Сталинграда требуют запретить фильм "Враг у ворот". In: Лента.ру [online]. 1999-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://lenta.ru/kino/2001/05/08/enemy/>

³⁹ cit. 29

⁴⁰ cit. 38

3 Pamětihodnosti Volgogradu

Památce Stalingradské bitvy nebyla věnována jen literární a filmová ztvárnění, nýbrž celá řada pamětihodností, které se nacházejí jak přímo v dnešním Volgogradu, tak i po celém území Ruska. Množství těchto objektů ve Volgogradu je ohromné, doslova na každém metru čtverečním je možné najít památník, sochu, pozůstatek budovy nebo místo na zdi, na kterém jsou dosud patrné otvory po kulkách. V následující kapitole bych se ráda zaměřila na nejvýznamnější pamětihodnosti, které se nacházejí přímo ve městě Volgograd, a zhodnotila jejich význam v současné době. Dále tuto kapitolu doplním rovněž o novější památníky, které vznikaly později. Jejich fotografie budou tvořit obrazovou přílohu této diplomové práce, a bylo by možné s nimi rovněž pracovat na hodinách.

3.1 Mamajevova mohyla (Мамаев курган)

Bezesporu jedním z nejvýznamnějších objektů, které kdy byly postaveny na počest vítězství ve Stalingradské bitvě, je Památník Stalingradské bitvy vybudovaný na nejvýše položeném místě v centrální části města, tzv. Mamajevově mohyle. Pro toto místo se používal vojenský název „Výška 102“. Memoriál „Hrdinům Stalingradské bitvy“ byl slavnostně otevřen 15. října roku 1967. Otevření se účastnil i tehdejší generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu L. I. Brežněv, který na konci ceremoniálu zapálil věčný oheň a během ceremoniálu pronesl slavnostní řeč. Její úryvek přikládám níže.

„Там, где были руины и пепелища, вырос светлый и радостный город - город широких набережных и утопающих в зелени проспектов, современных заводов и фабрик. Новый Волгоград - это тоже монумент нашей победы - победы в мирном труде, победы в созидании. Здесь зажил второй жизнью первенец пятилеток - Волгоградский тракторный. Здесь берет начало

замечательное сооружение послевоенных лет - Волго-Донской канал имени Ленина.⁴¹

Památník se skládá z několika samostatných kompozic, které pokrývají masový hrob, obsahující ostatky více než 35 tisíc lidí. V následující kapitole se naměřím na jednotlivé části památníku a pokusím se objasnit jejich symboliku.

3.1.1 Vstupní kompozice (Вводная композиция)

Vchod do *Chrámu věčné slávy hrdinům bitvy* tvoří vstupní kompozice nazvaná **Na památku generacím («Память поколений»)** [obrázek 1]. Ta se nachází na Leninském prospektu u úpatí Mamajevovy mohyly a tvoří jí kamenná deska, do které je vytesán slavnostní průvod lidí různého věku a různých národností tehdejšího Sovětského svazu, kteří jdou vzdát čest padlým hrdinům. Všichni v průvodu mají skloněné hlavy a v obličeji soustředěný výraz. Smysl této expozice je takový, že osoby vytesané do kamene svým vyobrazením zvou návštěvníky památníku k širokému schodišti.⁴²

3.1.2 Topolová alej (Аллея пирамидальных тополей)

Topolovou alej [obrázek 2] můžeme spatřit, vystoupáme-li po širokém schodišti ve výšce deseti metrů nad Vstupní expozicí. Při vstupu do aleje se návštěvník ocitá ve světě hlubokého a ušlechtilého smýšlení. Procházíme dlouhou alejí topolů, postupně utichá ruch hlavní Leninovy třídy a my se ponořujeme do ticha klidné aleje, začínáme rozjímat o osudu těch, kteří zde před více než 70 lety položili své životy. Čím více se přibližujeme k prvnímu malému náměstí, stále více se ponořujeme do atmosféry celého memoriálu. Před námi, jako by najednou vyrostla ze země, se objevuje mohutná socha vojáka s pancéřovou pěstí v ruce. Na horizontu se tyčí monumentální socha Matky vlasti. Alej je dlouhá celkem 223 metrů a její šířka je stejná jako šířka širokého schodiště, tedy 10 metrů. Topoly, které se nacházejí po obou stranách aleje, byly vysazeny na umělém násypu. Tradice vysazování

⁴¹ БРЕЖНЕВ, Л. И. Речь (на торжественном открытии памятника-ансамбля в Волгограде 15 окт. 1967 г.) *Правда*, 1967, 16 окт.

⁴² ПОПОВА, Л. М. (ред.). *Мамаев курган: памятник-ансамбль героям Сталинградской битвы*, 1975.

stromů jako památek vojákům, kteří se nevrátili z války, se objevuje už od roku 1965, díky čemuž můžeme po levé straně aleje spatřit pamětní park, který byl vysazen právě za tímto účelem.⁴³

Z místa, kde začíná topolová alej, se nabízí výhled na městské čtvrti, tovární haly i listnaté lesy za Volhou. Autorským zámyslem bylo pomocí tohoto panoramatického výhledu naladit návštěvníka a připravit jeho smysly k porozumění významu památníku. Právě zde hrdinové města neohroženě bojovali a neustupovali ani o krok.⁴⁴

3.1.3 Náměstí Do posledního dechu (Площадь «Стоять насмерть»)

Z topolové aleje vede další šestimetrové schodiště, po kterém návštěvník vystoupá přímo na náměstí zvané Do posledního dechu [obrázek 3]. Toto náměstí má rozlohu 4 225 metrů čtverečních a kompozice, která se na něm nachází, představuje těžké období Stalingradské bitvy. Velkou část náměstí zabírá fontána, v jejímž středu se nachází skála, z níž se tyčí socha vojáka – obránce Stalingradu. Socha je vytesána z monolitu a je vysoká 16,5 metru. Postava vojáka svým vzhledem připomíná maršála V. I. Čujkova, což byl velitel 62. divize, hlavní vojenský poradce při budování památníku a blízký přítel jednoho z hlavních sochařů J. V. Vučetiče. Socha představuje hluboký obraz sovětského národa. Z veliké řeky Volhy se tyčí voják – hrdina, pohrdá smrtí a vrhá se na obranu svého města. Ve tváři má odvážný a odhodlaný výraz a jeho svaly jsou napjaté. Rty má sevřené do pohrdavého úsměvu a v očích se zračí pevné odhodlání. Toto je obraz sovětského člověka, pracujícího člověka. Válka se vloupala do jeho domu, a přes hřmění výstřelů a zvuku tanků spatřil smrt. Jeho strach z ní však převýšila nehynoucí nenávist k nepříteli a touha po vítězství. Skála, ze které socha vystupuje, představuje zemi, která se vztyčila společně s vojákem proti nepříteli. I sama země mu dodává sílu a poskytuje svou oporu. Socha představuje velice emocionální a zobecněný obraz tehdejšího sovětského národa.⁴⁵

⁴³ tamtéž

⁴⁴ tamtéž

⁴⁵ cit. 40

cit. 3

Na soše Vojáka – obránce je vytesáno několik nápisů. Mezi nimi například: «Стоять насмерть». To byla hlavní přísaha stalingradských vojáků a také jedno z hlavních hesel celé bitvy.⁴⁶

3.1.4 Zřícené zdi domů («Стены-руины»)

Za sochou vojáka se po obou stranách širokého schodiště nacházejí velice působivé zřícené zdi domů [obrázek 4]. Jsou dlouhé 46 metrů, vysoké 16,5 metru a jejich tloušťka je 4,5 metru. Svým opálením od ohně a zčernáním od kouře znázorňují, jak vypadal Stalingrad v letech 1942-1943. Při pozornějším pohledu na obě stěny jsou zřejmé lidské obličejce, které ze stěn vystupují. Stěna na levé straně je věnována přísahám obránců Stalingradu, mezi nimi například: «За Волгой для нас Земли нет», «Ни шагу назад!», «Не посрашим священной памяти», «Каждый дом — это крепость». Pravá strana zdí je věnována samotné bitvě. Vypráví o plnění přísah vojáků a jejich hrdinských činech. O tom, jak mezi boji vyrývali své podpisy do stěn bajonety, kusy kovu nebo šrapnelu. Nebylo kam ustoupit. Bitva zuřila v každém domě, v každé místnosti, na každém metru stalingradské půdy. Horní část pravé stěny je věnována hrdinským činům žen, starých lidí a dospívajících dětí, kteří se vzdali všeho kvůli vítězství. Při průchodu mezi stěnami se z nich ozývá hudba, kterou místy překrývá mužský hlas. Zazní strohý rozkaz, hlas utichá a začne hrát zádušná vojenská píseň. Prostřednictvím všech těchto vjemů – plastických obrazů, nápisů, hudby – působí kompozice dojmem, že návštěvník se ocitá přímo v době Stalingradské bitvy. Po ulicích shořelého a rozbombardovaného Stalingradu pochodují vojáci – jeho obránci.⁴⁷

3.1.5 Náměstí hrdinů («Площадь героев»)

Nad Zřícenými zdi domů se nachází Náměstí hrdinů [obrázek 5]. Uprostřed náměstí se nachází rozlehlá vodní plocha, která navozuje atmosféru hlubokého rozjímání. Na vodní hladině se odráží obloha, stromy, které jsou rozmístěny kolem, a především sochy, které

⁴⁶ tamtéž

⁴⁷ tamtéž

znázorňují konkrétní hrdinské činy obránců Stalingradu. Soch se na náměstí nachází celkem šest. První z nich se nazývá: «Выстояв, мы победили смерть». Tato socha znázorňuje dva vojáky, kteří brání svou pozici. Jeden z nich je těžce raněn, nemůže stát a síly ho opouštějí, ale v rukou stále drží granát, který odhazuje. Vedle něj stojí druhý voják, kterému došly náboje ve zbrani, ale stále mu zbývají síly. Společně jsou odhodláni pustit se do posledního střetu s nepřítelem.⁴⁸

Druhá socha znázorňuje hrdinské činy žen v druhé světové válce, které nesly obrovské břímě války – stejně jako muži. Jen v 62. jednotce byly uděleny medaile a vyznamenání více jak tisícovce žen. Většina z nich byly lékařky nebo sestry, ale našly se mezi nimi i tankistky nebo protiletadlové střelkyně. Socha představuje zdravotní sestru, hluboce sehnutou pod tíhou zraněného vojáka. Je možné, že socha znázorňuje hrdinský čin mladé komsomolky Anny Bezčastnovové, která sama vynesla z bitevního pole 40 raněných a ve chvíli, kdy byl raněn kulometčík, sama ulehla za kulomet a zastřelila více jak 30 fašistů. Je také možné, že socha znázorňuje Dus'ú Dmitrievovou, Naďu Žarkovovou či Tamaru Šmakovovou, které prošly od Volhy k Berlínu a vynesly z bitevního pole více jak stovky raněných.⁴⁹

Třetí socha je věnována slavným námořníkům. Znázorňuje jednoho z nich, který se s granáty ve svých rukou vrhá pod fašistický tank, a je připraven pomstít svého padlého druhu. Čtvrtá socha zobrazuje úsilí raněného velitele, který až do posledního dechu neopouští přední linie, a stále velí svým vojákům. Ve výjevu páté expozice umírá vlajkonoš, ale prapor nesmí poklesnout. Zvedá ho další voják a s odhodláním se vrhá vpřed. Zde je zobrazena odvaha a statečnost obránců pevnosti na Volze. Šestá kompozice je alegorická. Dva sovětské vojáci přemáhají fašisty a rozbíjejí jejich svastiku.⁵⁰

Prostřednictvím těchto kompozic se jejich autor, sochař J. V. Vučetič, snažil znázornit a předat pocit fyzického i psychického úsilí vojáků a oslavit jejich nesmírné hrdinství. Je to památník všem – živým i mrtvým, obyčejným vojákům i generálům. Z druhé strany vodní plochy se nachází více jak stometrová stěna, která připomíná roztažený dlouhý prapor. Ve

⁴⁸ cit. 43

⁴⁹ cit. 40

⁵⁰ tamtéž

stěně jsou vytesána následující slova: «Железный ветер бил им в лицо, а они все шли вперед, и снова чувство суеверного страха охватывало противника: люди ли шли в атаку, смертны ли они?!». Odpověď na tuto větu můžeme najít na stěnách Sálu vojenské slávy, kde se nachází nápis: «Да, мы были простыми смертными, и мало кто уцелел из нас, но все мы выполнили свой патриотический долг перед священной матерью Родиной!». ⁵¹

Na konci náměstí se nachází stěna, o rozloze tisíc metrů čtverečních, kterou pokrývá rozsáhlý reliéf. Je v něm znázorněna sovětská ofenziva u Stalingradu, radost z vítězství, zajetí Němců a porada vítězů. Tato témata jsou v reliéfu vyjádřena výstižným jazykem přesných a expresivních tahů. Příběh začíná setkáním dvou armád, které se spojily na Majavevově mohyle, aby zlikvidovaly armádu generála Pauluse. Skupina vojáků s otevřenými náručemi vítá své přátele. Současně s touto epizodou začíná druhá, ve které vojáci, tanky, zbraně, letadla směřují k jedinému cíli – vítězství. ⁵²

3.1.6 Sál vojenské slávy («Зал воинской славы»)

Další expozicí, která je součástí Památníku Stalingradské bitvy, je Sál vojenské slávy [obrázek 6]. Vchod do sálu díky svým betonovým deskám připomíná vojenský kryt. Hned za vchodem se mírně stoupající chodník prudce stáčí doprava a před námi se otevírá pohled na místnost, která působí slavnostně a třpytí se, jako by byla zlatá. Podél celé místnosti visí na zlaté zdi 34 symbolických rudých praporů, na kterých jsou uvedena jména vojáků, kteří zemřeli ve Stalingradské bitvě. Seznam padlých zaplňuje celý sál, je zde celkem 7 200 jmen. Nad prapory visí široká stuha a na ní je nápis, který byl již zmíněn v části věnované Náměstí hrdinů, viz strana 29. Strop haly je zdoben obrazy řádů a ocenění a v jeho středu se nachází zlatý věnec s nápisem: «За оборону Сталинграда». Ve středu sálu se nachází mramorová ruka držící pochodeň s Věčným ohněm. ⁵³

⁵¹ cit. 43

⁵² tamtéž

⁵³ cit. 43

3.1.7 Náměstí žalu («Площадь скорби»)

Po východu ze Sálu slávy se návštěvník ocitá přímo na Náměstí žalu [obrázek 7] a před jeho zrakem se odkrývá socha matky, která se sklání nad svým smrtelně raněným synem. Naposledy ho objímá před tím, než bude pohřben. Skloněná hlava matky vyjadřuje nezměrný žal a je symbolem všech matek, které truchlí nad ztrátou svých synů. Ačkoli je kompozice vyrobena z betonu, prapor, který zakrývá tvář vojáka, působí plastickým až průzračným dojmem. Socha byla vytvořena jako památka na každého syna, který se nevrátil domů z války. Ta v Rusku přinesla zármutek téměř do každé rodiny. Synové dodnes odpočívají v hromadných hrobech od Volhy až k Berlínu. Socha znázorňuje nejen hluboký zármutek, ale i protest všech žen proti válce, která vzala miliony životů. Jen Rusko přineslo během války dvacet miliónů obětí.⁵⁴

3.1.8 Matka-vlast volá («Родина-мать завет»)

Nad náměstím žalu se tyčí umělý pahorek, který tvoří mohylu, jenž pokrývá hromadné hroby, kde jsou pohřbeni stalingradští obránci. Od náměstí žalu vede k hlavnímu soše klikatá cesta, podél níž jsou umístěny náhrobky. Celému památníku vévodí monumentální socha Matka vlast volá [obrázek 8]. Socha je vysoká 52 metrů a ve své ruce třímá 29 metrů vysoký meč, kterým vyzývá k boji. Vítězství na Volze ještě není výsledným vítězstvím nad fašismem. Matka-vlast vyzývá vojáky, aby vyhnali fašisty ze své země – aby osvobodili Evropu od hitlerovských vojsk. Celý památník je vyroben ze surového betonu, čímž je ještě více zdůrazněn krutý průběh bitvy a hrdinství ruského národa. Na povrchu země se nachází mnoho pohoří a vrcholů, mezi kterými je Mamajevova mohyla pouze nepatrným bodem na mapě. V průběhu druhé světové války je však označována jako nejvýznamnější událost v dějinách. Když po skončení bitvy přijeli do Stalingradu představitelé jiných zemí, prohlásili, že toto město nelze obnovit. Když bývalý americký velvyslanec z USA Davis uviděl rozbořené ulice a trosky továren, prohlásil: «Этот город мёртв, и вы его не восстановите. Что умерло, то умерло. Я не знаю, чтобы кто-либо воскрес из мёртвых». ⁵⁵ Západní diplomaté navrhovali, aby se z trosk města vytvořilo historické

⁵⁴ tamtéž

⁵⁵ cit. 40, s. 43

muzeum. Ale sovětský lid na to nepřistoupil... Dnešní Volgograd se stal významných průmyslovým centrem a přístavem pěti moří. A dnes, z vrcholu pahorku Mamajevovy mohyly, můžeme vidět celý rozkvétající Volgograd - hrdinné město.⁵⁶

Devátého května 1970, v den výročí 25 let výhry sovětských vojsk nad fašismem, obyvatelé Volgogradu vložili do stěny sochy dopis pro ty, kdo budou slavit sté výročí jejich vítězství. V dopise se pojednává o životě těch, jež bránili Stalingrad a o těch, jež ho znovu obnovili. Několikrát do roka se na Mamajevově mohyle , u příležitosti různých výročí, schází tisíce lidí z celého světa, aby vzdali čest a uctili památku padlých hrdinů Stalingradské bitvy.⁵⁷

⁵⁶ cit. 40

⁵⁷ tamtéž

3.2 Náměstí padlých bojovníků («Площадь павших борцов»)

Náměstí padlých bojovníků [obrázek 9] se nachází v centru města Volgograd a je s ním spojeno mnoho hrdinských činů, které se ve městě odehrály. Za doby druhé světové války na tomto místě proběhlo mnoho krutých bojů, během kterých vojáci sovětské armády bránili své město. V září roku 1943 bylo náměstí dobyto fašisty a společně s jeho přilehlými domy se změnilo v hlavní štáb jižní skupiny vojsk pod vedením generála Pauluse. Třicátého září však sovětsí vojáci dobyli náměstí zpět a Paulus byl nucen vztyčit bílou vlajku. Vojenský štáb se v té době nalézal ve sklepení obchodního domu. Nyní je na stěně obchodního domu umístěna pamětní deska, a ve sklepních místnostech je možné navštívit velice působivou muzejní expozici, zobrazující poslední dny maršála Pauluse ve Stalingradě. Pamětní deska se nachází také na budově Volgogradského státního lékařského institutu, který byl na náměstí po válce postaven. Na desce se nachází následující nápis:

«Здесь 31 января 1943 года войска Донского фронта под командированием генерал-полковника К. К. Рокоссовского завершили разгром южной группы немецко-фашистских войск, окруженных в районе Сталинграда, и водрузили Красное Знамя победы.»⁵⁸

Na náměstí byli vedle mohyly obránců Caricynu pohřbeni vojáci, bojující za obranu Stalingradu. Nad jejich hrobem byl roku 1957 vztyčen obelisk z černé a červené žuly, který dosahuje výšky 26 metrů. Na náhrobní desce z červené žuly je vytesán nápis:

«Здесь погребены солдаты и офицеры 62-й и 64-й армий – героические защитники города, павшие смертью храбрых в дни Великой Сталинградской битвы 1942 – 1943 гг.

Вечная слава героям, павшим в боях за свободу и независимость нашей Родины!»⁵⁹

⁵⁸ cit. 40, s. 67

⁵⁹ tamtéž, s. 68

Prvního února 1963 u příležitosti dvacátého výročí porážky fašistických vojsk byl na mohyle zažehnut Věčný oheň. Ten střeží věčný klid města i válečníků, a současně je symbolem nesmrtelnosti a slávy padlých vojáků. Na náměstí se také nachází společný hrob tří obránců města. Španěl Ruben Ruis Ibaruri, ruský letec V. G. Kamešikov a Tatar Chafiz Fattjaxutdinov zemřeli každý v jiné době, ale všichni projevili hrdinství a obětovali život v boji proti fašismu. V roce 1975 byla na náměstí vztyčena žulová pamětní deska vedle historického topolu, který přežil Stalingradskou bitvu a dodnes jsou na jeho kmeni patrné otvory po výstřelech. Do desky je vytesán následující nápis: «Тополь этот пронес жизнь сквозь битву великую». ⁶⁰ [obrázek 10]

Od Náměstí padlých bojovníků vede přímá cesta k Centrálnímu nábřeží, takzvaná Alej hrdinů («Аллея героев») [obrázek 11]. Osmého září roku 1985 zde byl slavnostně odhalen památník, věnovaný Hrdinům Sovětského svazu a držitelům Řádu slávy, rodákům z Volgogradské oblasti a hrdinům Stalingradské bitvy. Na památníku je vytesáno celkem 347 jmen.⁶¹

⁶⁰ Памятники и достопримечательности Волгограда [online]. [cit. 2015-03-10].

Dostupné z: <http://monument.volgadmin.ru/>

⁶¹ tamtéž

3.3 Historický památník a muzeum Stalingradská bitva (Государственный историко-мемориальный музей-заповедник «Сталинградская битва»)

Historický památník a muzeum Stalingradská bitva [obrázek 12] tak, jak je známe dnes, se skládá ze dvou částí. Roku 1982 byla pro návštěvníky slavnostně otevřena část muzea, nazývaná se Panoráma. Tu tvoří speciálně k tomuto účelu postavená budova kruhového tvaru, ve které se nachází umělecká panoráma Porážka německých fašistických vojsk u Stalingradu («Разгром немецко-фашистских войск под Сталинградом»). Zde má návštěvník možnost si z vyhlídkové terasy prohlédnout první sovětský panoramatický obraz, který je jedním z největších na světě a jako jediný vypráví příběh Stalingradské bitvy. Plátno, na kterém je obraz namalován, je 120 metrů dlouhé a 16 metrů vysoké. Vyhlídková terasa, ze které si návštěvník obraz prohlíží, se symbolicky nachází na místě Mamajevovy mohyly, odkud má výhled na dění jednoho dne závěrečné fáze bitvy, a to konkrétně 26. září 1943. Na plátně můžeme vidět nejen jednotlivé scény bitvy a hrdinské skutky sovětských vojáků, ale i směr vojenských operací všech jednotek, které se závěrečné fáze účastnily. Mezi terasou a plátnem obrazu je prostor o rozměru více jak 1000 metrů čtverečních, kde je zhmotněn reliéf terénu a jsou umístěny některé předměty, související s bitvou. Díky mistrnému umění autorů obrazu předměty volně přecházejí v malbu na obrazu, a proto je obtížné rozpoznat, kde se předěl mezi prostorem a obrazem nachází. Díky této instalaci obraz skutečně působí dojmem, jako by divák byl součástí živé bitvy. Tento fakt podtrhuje i výklad muzejního průvodce, který divákům popisuje jednotlivé fáze bitvy, které jsou na obraze zachyceny. Svou velikostí obraz velice živě, věrohodně a působivě zobrazuje oběť, kterou přinesl ruský národ.⁶²

Tři roky po slavnostním otevření panoramy, tedy roku 1985, bylo k příležitosti čtyřicátého výročí Dne vítězství otevřeno i Muzeum Stalingradská bitvy. V muzeu je možné, kromě již zmiňované panoramy, najít například Meč Stalingradu, čtyři diorámy, které rovněž popisují průběh Stalingradské bitvy, a především slavnou pušku Vasilije Zajceva, jednoho z nejznámějších hrdinů celé bitvy. Muzeum návštěvníka jistě zaujme

⁶² cit. 58

svou velikostí. Nachází se v něm celkem osm tematicky rozdělených sálů. V každém ze sálů je k vidění ohromné množství exponátů, od zbraní, uniforem, dobových dokumentů a fotografií, až k replikám vojenských pozorovatelů. Expozice muzea překračuje i jeho stěny. Na ochozech kolem budovy se nachází velké množství vojenských exponátů, mezi nimi například tanky, zbraně různých druhů a dokonce lokomotiva.⁶³

Součástí expozice Historického památníku a muzea Stalingradská bitva je rovněž rozbořená budova mlýna (**Мельница «Гергардта» или «Грудинина»**) [obrázek 13]. Mlýn byl postaven v roce 1900 a na svou dobu byl velmi moderní. Mlýnářské práce zde probíhaly až do roku 1942, kdy po dopadu bomby vypukl požár a výroba byla zastavena. Po dobu Stalingradské bitvy sloužil mlýn jako základna 42. střeleckého pluku. Ačkoli budova utrpěla vážné škody, nebyla zbourána a byla ponechána jako památník Stalingradské bitvy. Při pohledu na mlýn si každý návštěvník okamžitě uvědomí její krutost a nelítostnost. Střecha je zničena od přímého zásahu bomby a téměř každý čtvereční metr vnějších stěn v sobě skrývá otvory po kulkách, či kusy střešin.⁶⁴

Celý komplex Památníku a muzea Stalingradská bitva je v současné době nejen velmi hojně navštěvovaným místem (místo navštíví v průměru až 500 tisíc návštěvníků ročně), ale také se zde konají různé významné kulturní události. Například v dubnu roku 2010 se zde konalo zasedání organizačního výboru («Победа»), kterého se účastnil i tehdejší ruský prezident D. A. Medvěděv. V květnu roku 2011, u příležitosti 66. výročí Dne vítězství, se v rozbořené budově mlýna konal divadelní koncert *Jeden život*. Speciálně pro tuto příležitost byly kolem mlýna instalovány unikátní tribuny, určené až pro dva tisíce návštěvníků. V červenci 2012 se v budově muzea konala prezentace města Volgogradu v souvislosti s výběrovým řízením na konání mistrovství světa ve fotbale 2015.⁶⁵

⁶³ tamtéž

⁶⁴ cit. 58

⁶⁵ Сталинградская битва (музей-заповедник). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- 2015 [cit. 2015-03-12]. Dostupné z:

<https://translate.google.cz/?hl=cs&tab=wT#ru/cs/25%20%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%202010%20%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%20%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%8F-%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%8B%20%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%8C%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B0%20%D0%20%20%D0%9F%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%20%D0%B2%20%D0%BA%D0%>

Nedaleko muzejního komplexu se rovněž nachází Pavlovův dům («Дом Павлова» или «Дом солдатской славы») [obrázek 14], který ovšem již není součástí Památníku a muzea Stalingradská bitva. Pavlovův dům získal svůj název po seržantu J. F. Pavlovovi. V současné době je jedním ze symbolů odvahy a hrdinství sovětských vojáků. Byl to jeden z prvních domů, které se po válce začaly opravovat. K zachování jeho symboliky slouží jeho boční stěna, která je zrekonstruována do původní podoby a nachází se na ní pamětní deska. Pavlovův dům bývá také někdy nesprávně zaměňován za již zmíněnou budovu mlýna, která se nachází v jeho blízkosti.⁶⁶

⁶⁶ cit. 58

3.4 Další památníky věnované Stalingradské bitvě

Kromě již zmíněných významných památníků, se ve Volgogradu nachází ohromné množství pamětních desek a pomníků – například v podobě tanků, tankových věží, pamětních desek, soch, a také hromadných hrobů. V následující kapitole bych ráda některé z nich zmínila. Jejich fotografie je rovněž možné najít v obrazové příloze této práce.

Jako jeden z prvních bych ráda zmínila památník věnovaný památce M.A.Panikachy («**Памятник Михаилу Паникахе**») [obrázek 15]. Pomník byl odhalen roku 1975 a připomíná nám hrdinský čin M. A. Panikáchy. Mladý námořník, kterého zachvátily plameny od rozstřílené lahve plné benzínu, se vrhl proti nepřátelskému tanku. Jeho čin je popsán přímo na pamětní desce, která se pod sochou nachází:

«Здесь 2 октября 1942 года матрос-пехотинец 193-й стрелковой дивизии Михаил Паникаха, объятый пламенем от разбитой пулей бутылки с горючей жидкостью, бросился на фашистский танк и второй бутылкой поджег его. Награжден посмертно орденом Отечественной войны первой степени». ⁶⁷

Dalším významným místem, kde se odehrávaly kruté a nelítostné boje, je i kopec **Lysá hora** («**Лысая гора**») [obrázek 16]. Zde byl roku 1968 odhalen památník, ke kterému byl o pět let později doplněn i obelisk o výšce dvaceti metrů. Do obelisku jsou vytesána následující slova:

«Мир отстоявшим для будущих поколений, Слава вам и вечная благодарность Отечества. Родина чтит эти подвиги, имя которым бессмертие» ⁶⁸

Ve městě se rovněž nachází velké množství soch, ať už významných generálů, vojáků a seržantů, nebo jiných výjevů připomínajících hrůzy a hrdinství Stalingradské bitvy. Jedním z takových výjevů je například kompozice **Stalingradští komsomolci** («**Комсомольцы Сталинграда**») [obrázek 17]. Ta je instalována přímo na hlavním Leninském prospektu

⁶⁷ cit. 58

⁶⁸ tamtéž

v centru města. Na **náměstí Čekistů («Площадь Чекистов»)** [obrázek 18] se nachází další monumentální socha, která je instalována na podstavci vysokém 22 metrů.⁶⁹

Dalším velmi působivým památníkem je bezesporu památník u vesnice Pesčanka («Памятный знак в селе Песчанка») [obrázek 19]. Jeho neobyčejný vzhled přiměje každého návštěvníka přijít blíže a přečíst si nápis na pamětní desce, který hlásá, že toto je památník věnovaný všem obětem druhé světové války. Nacházíme se přímo na místě, kde se odehrávaly četné nelítostné boje, což dokládá i ta skutečnost, že mnohý návštěvník při procházce po nejbližším okolí ještě dnes najde velké množství ostatků střel a střepin. Sám památník je vyroben z ocelových plátů, které jsou záměrně pokryty rzi, a tím nám připomínají již vzdálená válečná léta. Přímo na řece Volze můžeme také najít unikátní památník ve tvaru kotvy («Плавучий памятник погибшим речникам на Волге») [obrázek 20]. Ten byl vztyčen na památku námořníků, kteří na Volze zahynuli.⁷⁰

Dalším památníkem připomínajícím významné místo bitvy, je například památník **Spojení vojsk («Соединение фронтов»)** [obrázek 21]. Ten označuje místo, kde se setkaly Stalingradská a Jižní armáda, odkud poté společně dosáhly touženého vítězství. Velmi unikátní je i třicet kilometrů dlouhá **Obranná linie 62. oddílu (Линия обороны 62-й армии)**, kterou tvoří celkem 17 tankových věží rozmístěných podél Volhy, nebo velmi zajímavý komplex památníků **Vojenské pole («Солдатское поле»)**. V areálu památníku můžeme například vidět sochu dívky, která ve svých rukou třímá kytici [obrázek 22]. Vedle ní se nachází kamenný trojúhelník, do kterého je vytesán text dopisu majora D. Petrakova. Trojúhelník symbolizuje dobu války, kdy vojáci, kteří neměli dostatek papíru, místo obálek pouze skládali své dopisy do tvaru trojúhelníku. Uprostřed areálu se nachází kráter ve tvaru pěticípé hvězdy [obrázek 23], jenž je naplněn troskami min, granátů a šrapnelů, které tvoří pouze nepatrný zlomek toho, co bylo na území památníku nalezeno.⁷¹

Jak již bylo zmíněno na začátku kapitoly, pamětihodností, které vyjadřují memento Stalingradské bitvy, se ve Volgogradu nachází nezměrné množství. Já jsem pro tuto

⁶⁹ cit. 58

⁷⁰ Памятный знак в селе Песчанка. In: *ФотоВолгограда* [online]. 2005 - 2012 [cit. 2015-03-18].
Dostupné z: <http://www.volfoto.ru/volgograd/peschanka/>

⁷¹ cit. 58

kapitolu vybrala pouze ty nejdůležitější z nich. Jako memento však slouží i ponechané pozůstatky z doby války, například sloup v centru města, na kterém jsou stále patrné výstřely [obrázek 24], nebo již zmiňovaný posvátný topol (viz strana 32). Památníky vznikají rovněž nové, o čemž svědčí například fakt, že 2. února 2015 byla na Mamajevově mohyle slavnostně odhalena nová pamětní deska na počest tatarským vojákům, kteří v bitvě zahynuli [obrázek 25].⁷² O významu a úctě k hrdinům i v dnešní době svědčí jak již zmiňovaná návštěvnost jednotlivých pamětihodností, tak i fakt, že po celý rok je možné u jednotlivých památníků a soch najít květiny, které přinášejí návštěvníci z celého světa. Každoročně se zde konají vzpomínkové akce, rekonstrukce bitev a vyznamenávání veteránů. K příležitosti výročí vítězství zve téměř každá škola nebo univerzita ve Volgogradu veterány, kterým jsou následně předávány květiny. Každý obyvatel Volgogradu je velmi hrdý na fakt, že žije ve městě, které bylo dějištěm jedné z nejdůležitějších bitev druhé světové války, a které je důkazem hrdinství, odvahy a bezpočtu činů, které svědčí o vlastenectví ruského národa.

⁷² На Мамаевом кургане откроют памятный знак воинам-татарстанцам. In: *Ахтуба.мб* [online]. 1993- 2014 [cit. 2015-03-25].

Dostupné z: http://ahtubatv.ru/news/na_mamaevom_kurgane_otkroyut_znak_voinam

4 Využití tématu ve školní praxi

V následující kapitole se věnuji využití daného tématu ve školní praxi. Zaměřím se na začlenění učiva do výuky na základních školách v České republice s přihlédnutím k Rámcovému vzdělávacímu programu. Využití tématu budu začleňovat do výuky podle učebního komplexu **Pojechali 1-6 («Поехали 1-6»)**, který je schválen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

4.1 Začlenění do výuky podle učebního komplexu Pojechali

Učební komplex Pojechali se skládá celkem z šesti dílů učebnic. Součástí komplexu je kromě učebnice rovněž pracovní sešit, metodická příručka a audio nahrávka na CD či MC. Dále jsou pak dostupné tři díly čítanky, a dva díly zpěvníku. V následující kapitole se zaměřím jednotlivě na každý díl celého komplexu a zhodnotím, zda, a popřípadě jakým způsobem, může být dané zařazeno do učebních osnov.⁷³

4.1.1 Pojechali 1

První díl učebnice Pojechali se skládá ze dvou základních částí. První část, tzv. Předazbukové období, je určena pro začínající žáky, kteří ještě neznají azbuku. Výuka podle této části tedy probíhá pouze slovně a z velké části formou hry. Tato část učebnice je věnována především rozvíjení dovednosti poslechu s porozuměním a ústního vyjadřování. V celé učebnici je kladen velký důraz i na výuku reálií, vzhledem k předpokládanému nízkému věku žáků, jsou však ruské reálie představovány spíše formou jednoduchých písniček a říkanek.

V následující části, azbukovém období učebnice, se žáci seznamují s tiskací a psací azbukou, přičemž nejdříve se žáci učí číst, a potom psát, což je v souladu s principem zachování jedné obtížnosti při osvojování cizího jazyka.⁷⁴

⁷³ ŽOFKOVÁ, H. *Pojechali 1 – učebnice ruštiny*, 2011.

⁷⁴ ŽOFKOVÁ, H. *Pojechali 1 – metodická příručka*, 2002.

Z důvodu počáteční fáze výuky a velmi malé slovní zásoby žáků pro toto období volím pouze jednoduché, a na slovní zásobu nenáročné, básničky nebo říkadla, která se žáci mohou například naučit nazpaměť. Je velmi důležité motivovat žáky k učení a především vzbudit v nich zájem o ruský jazyk a Rusko jako takové. Proto bych do prvního dílu učebnice zařadila například následující báseň, která všechny tyto kritéria splňuje.

Моя Россия-мой Волгоград
Екатерина Неволько

Моя Россия – степи ковыльные.
Моя Россия – бураны пыльные.
Зимой морозы, а летом жара.
Моя Россия – мой Волгоград.

Моя Россия – дороги долгие.
Моя Россия – это берег Волги.
Мою Россию спасал солдат.
Моя Россия – мой Волгоград.

Моя Россия – народ красивый.
Моя Россия – любовь и сила.
Здесь жив Царицын и Сталинград.
Моя Россия – мой Волгоград.⁷⁵

Báseň může být zařazena například do 11. lekce učebnice – Откуда они? Z hlediska řečové intence a situací jsou v této lekci probírány pozdravy při setkání a loučení a dotazy a odpovědi typu odkud kdo je. Z hlediska zvukové a grafické stránky jazyka jsou to především písmena **п, р, с, г, й**, čtení a výslovnost měkkých a tvrdých souhlásek a redukce **о, а** před přízvukem a po něm. Zařazení básně s opakujícím se slovem Россия proto vidím

⁷⁵ НЕВОЛЬКО, Е. Моя Россия-мой Волгоград. In: Стихи.ру [online]. [cit. 2015-02-01].
Dostupné z: <http://stihi.ru/2012/06/17/8983>

jako vhodné nejen z hlediska reálií, ale i s ohledem na zvukovou a grafickou stránku jazyka. Z hlediska reálií se žáci seznámí s názvem města Волгоград, který poslouží i k řečovým situacím v otázkách odkud kdo je. Jako doplňkové učivo nebo jako zajímavost pro žáky poté může sloužit objasnění přejmenování města Царицын – Сталинград – Волгоград.⁷⁶

Pro práci s básní volím frontální výuku, kdy vyučující báseň žákům nejprve přečte, a poté ji čtou žáci sami. Důraz je kladen na správné vyslovování slova Россия, i na jeho pravopis, jelikož zde může docházet k rusko-české, nebo rusko-anglické interferenci. Dále může vyučující provést rozbor básně a překlad společně s žáky, kdy se zaměří na město Volgograd a zjišťuje, co o něm žáci vědí. Zde je vhodné uplatnit mezipředmětové vztahy a zmínit Stalingradskou bitvu. Báseň se následně žáci mohou naučit nazpaměť – v příštích hodinách bude sloužit jako řečové cvičení.

4.1.2 Pojechali 2

První lekce učebnice Pojechali 2 slouží k seznámí žáků s Ruskem. Zde může vyučující uplatnit již naučenou báseň z předchozího dílu a hodinu zahájit řečovým cvičením. Na začátku lekce se nachází mapa Ruska, kam mohou žáci zakreslit polohu Volgogradu, a uplatnit tak znalost navíc. Šestá a devátá lekce dále obsahují pohádky, písně a hry, které slouží pro seznámení žáků s ruskými reáliemi a folklórem. Tyto písně a pohádky již obsahují širší a náročnější slovní zásobu. Proto je možné s ohledem na probranou slovní zásobu zvolit nepatrně náročnější báseň nebo píseň a materiály v učebnici o ni doplnit.⁷⁷

Téma Volgograd je dále možné začlenit do osmé lekce, kde se opět objevují dotazy a odpovědi týkající se místa bydliště, a nově i orientace ve městě. Zde je možné pracovat přímo se zjednodušenou mapou města, kterou je ovšem vhodné nejprve doplnit o prezentaci fotografií nebo obrázků míst, které se ve městě nacházejí. Pokud se na mapě nachází budova knihovny, vyučující by nejprve měl žákům ukázat jak budova Volgogradské knihovny vypadá. Dále bych doporučovala uvést budovu muzea

⁷⁶ cit. 41

⁷⁷ ŽOFKOVÁ, H. *Pojechali 2 – metodická příručka*. 2004.

Stalingradské bitvy, budovu školy (možná i pedagogická universita), památník na Mamajevově mohyle, budovu pošty, letiště, most přes Volhu, divadlo, fotbalový stadion, náměstí padlých bojovníků, popřípadě další podle požadované slovní zásoby. Vytvořením mapy s reálnými objekty, a představení objektů žákům pomůže především k rozvíjení sociokulturní kompetence a zvýší motivaci a zájem u žáků.⁷⁸

Plánky města poté mohou být využity i pro jiné aktivity, například jedna varianta práce je ta, kdy jeden žák radí druhému, jak se dostat z bodu A do bodu B (procvičování frází: jdu rovně, zahni, přejdi). Druhá varianta je taková, kdy jeden žák má na mapě některé objekty vynechány, a snaží se zjistit od druhého žáka, které to jsou (procvičování frází: vedle, napravo, nalevo, za, před). Počáteční prezentace obrázků může být doplněna o diskuzi, který objekt se komu líbí, kam by se chtěl podívat, a proč (součástí lekce je i vyjadřování oblíbenosti a neoblíbenosti). Pro žáky s kinetickým typem paměti je vhodná například aktivita, kdy obrázky s jednotlivými objekty jsou reálně rozmístěny po třídě, a žáci navigují jeden druhého, jak mezi lavicemi projí k danému objektu.

4.1.3 Pojechali 3

Třetí díl učebnice *Pojechali* odpovídá úrovni A2 Společného referenčního rámce pro jazyky. Na začátku učebnice se nachází malinký zpěvník, do kterého by bylo možné zařadit jakoukoli píseň s tématem Volga nebo Volgograd. Seznam těchto písní je k nalezení například na webových stránkách věnované historii a patriotům města Volgograd,⁷⁹ nebo na kanálu Youtube⁸⁰. V první lekci učebnice se mimo jiné objevují slovesa pohybu a s nimi spojené mluvní cvičení: Кто куда едет? Zde je vhodné mluvní cvičení opět doplnit o reálnou mapu Ruské federace s názvy měst a vyznačením vlakových tratí, autobusových linek a dálnic. Žáci poté mohou pracovat ve dvojicích a aktivitu rozšířit o otázku На чем ты едешь? Tím se cvičení mnohem více přiblíží reálné řečové situaci, zapojíme více

⁷⁸ ŽOFKOVÁ, H. *Pojechali 2 – učebnice ruštiny*, 2004.

⁷⁹ Песни о городе Волгограде. Историко-патриотический сайт города Волгограда [online]. 2015 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: http://volgogradmen.ru/index/pesni_o_gorode_volgograd/0-4

⁸⁰ YouTube [online]. 2015 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/>

gramatických prvků než pouze časování slovesa ехать, a samozřejmě seznámíme žáky s dalšími ruskými reáliemi.⁸¹

Na straně 25 se nachází geografický kvíz, ve kterém žáci odpovídají na otázky týkající se zeměpisných faktů Evropského kontinentu. Kvíz je možné doplnit o jeden až dva dotazy týkající se Volgogradu. Vyučující by měl navázat na fakta, které žákům vyložil v předchozích dílech, nebo fakta, která jsou žákům známá z hlediska mezipředmětových vztahů. Nabízejí se tedy otázky *Как назывался Волгоград раньше? Какой город в России имеет 3-е название? Где произошла одна из крупнейших битв Второй мировой войны? Где находится Волгоград? (нарисуй в карту) Какая река протекает через Волгоград?* Dotazy cílené na změnu jmen nebo na druhou světovou válku prohlubují mezipředmětové vztahy i rozšiřují znalost ruských reálií.⁸²

Ve třetí lekci učebnice jsou probírána slovesa pohybu. Je kladen důraz na používání sloves *идти* a *ехать*. Na straně 59 ve cvičení 19 b) se objevuje otázka *Какой трамвай/тролейбус/автобус едет к ... ?* Zde je vhodné opět použít skutečný plán dopravy města, kde jsou uvedena i jednotlivá čísla linek. Opět můžeme navázat na látku probíranou v minulých dílech učebnice, kde již žáci pracovali s mapou Volgogradu při orientaci ve městě. Tuto mapu nyní stačí doplnit o linky trolejbusových a tramvajových linek, a žáci mohou pracovat ve dvojicích. Vyučující může využít již připravených materiálů s obrázky nebo prezentací, a jednotlivé budovy žákům opět ukázat.⁸³

4.1.4 Pojechali 4

Na začátku čtvrtého dílu učebnice Pojechali se opět nachází minipěvník, ve kterém však můžeme najít i písně náročnější na slovní zásobu. Texty písní jsou často doplněny o překlady, a proto je možné zpěvník doplnit o jakoukoli píseň. Při prezentaci doplňkové písně je vhodné zvukovou nahrávku doplnit i o video. Na internetové stránce youtube.ru⁸⁴ je možné najít celou řadu písní s tematikou města Volgogradu, Stalingradské bitvy či řeky Volhy. Videá k písním jsou často vytvářena samotnými Rusy, a objevují se v nich

⁸¹ ŽOFKOVÁ, H. *Pojechali 3 – učebnice ruštiny*. 2005.

⁸² cit. 48

⁸³ tamtéž

⁸⁴ cit. 47

například obrázky míst, o kterých píseň vypráví. Takovouto píseň, doplněnou o videoklip, je vhodné použít také jako úvod k novému tématu. Po poslechu písně by měla následovat diskuze, kdy vyučující ještě jednou pomalu ukáže žákům všechny obrázky, které se ve videu objevily a objasní, co na nich je. Žáci sami poté mohou diskutovat o tom, která část videa se jim líbila nejvíce, kam by se chtěli podívat, lze také klást otázky podle charakteru vybraného videoklipu.⁸⁵

V první lekci čtvrtého dílu učebnice jsou rozvíjeny komunikativní činnosti úrovně A2 Společného referenčního rámce pro jazyky. Lekce je věnována opakování orientace ve městě a turismu. Na konci lekce žák dokáže například: zeptat se na cestu a vysvětlit cestu pomocí plánu, popsat své město, vysvětlit co se mu líbí a nelíbí a vyhledat konkrétní informace v průvodci městem. Podnázev lekce zní: Chtěla bych umět provázet Rusy Prahou. Je tedy zaměřena na turismus v Praze a po pražských památkách. Toto téma bych v žádném případě nevynechávala, avšak po zvládnutí dané lekce doporučuji učební osnovy doplnit o materiály věnované jinému městu v našem případě Volgogradu.⁸⁶

Jako vhodnou formu výuky jsem zde zvolila formu projektu. Uyučující rozdělí žáky do skupin po 2/3/4 žácích, podle celkového počtu žáků ve třídě, a každé skupině přidělí jedno město nacházející se v RF (Moskva, Petrohrad, Volgograd). Cílem projektu je navrhnout lekci v učebnici, jejíž název zní: Chtěl/a bych umět provázet kamarády po Volgogradu/Moskvě/Petrohradu. Jako osnova slouží žákům lekce věnovaná Praze, avšak mohou přijít i s vlastní iniciativou. Jednotlivé projekty jsou následně představeny třídě a jsou vypracována jednotlivá cvičení. Osnova zadání by mohla vypadat například takto:

1. Vypsat nejvýznamnější památky města, najít o nich stručné informace a doplnit o obrázky. Vymyslet pro žáky kvíz založený na daných informacích.
2. Vypracovat cvičení: Когда это случилось? Vyhledat 6–8 objektů, najít ve kterém století byly postaveny – podle cvičení 8 a) na straně 17
3. Vypracovat cvičení: Кому этот памятник? Vyhledat obrázky 4–6 památníků/soch, najít kdo je na nich zobrazen a říci, kde se nacházejí. (cvičení 9 a) + b) na straně 19)⁸⁷
4. Namalovat/vytisknout graf a zobrazit zastoupení národnostních či náboženských menšin v daném městě. Vypracovat cvičení, ve kterém žáci

⁸⁵ ŽOFKOVÁ, H. *Pojechali 4 – učebnice ruštiny*, 2006.

⁸⁶ ŽOFKOVÁ, H. *Pojechali 4 – metodická příručka*. 2006.

⁸⁷ cit. 52

slovně sdělují, kolik obyvatel žije v daném městě, a jaké zastoupení mají jednotlivé menšiny. (strany 20, 21)⁸⁸

5. Připravit plánec/mapu a popis cesty jak se dostat z bodu A do bodu B.
6. Uvést jakékoli další zajímavosti (3-10), které jste během hledání našli.

Během řešení projektu žáci musí vyhledat nejvýznamnější památky každého města a najít o nich stručné informace, následně vypracovat cvičení. Vyučující se může rozhodnout, zda žáci mohou informace hledat sami na internetu, nebo zda jim materiály poskytne vlastní a budou mít jen omezený výběr. Časová náročnost projektu záleží na tom, zda se vyučující rozhodne zadat projekt žákům na doma, nebo zda ho budou vypracovávat během hodin. Díky poměrně vysoké náročnosti projektu je dle mého názoru lepší varianta, kdy vyučující věnuje alespoň jednu vyučovací hodinu, aby žákům případně pomohl vybrat vhodný materiál. Forma zpracování může být buď libovolná, anebo budou mít žáci přímo určeno, jak má cílový projekt vypadat. Co se týká teoretické části projektu (informace o jednotlivých památkách), nejlepší je, dle mého názoru, forma plakátu, kdy žáci nalepí a popíší jednotlivé obrázky. Plakáty se následně mohou vyvěsit ve třídě, kde je mají žáci na očích a jsou připraveny k dalšímu využití.

V šesté lekci se objevuje především téma ruského bydlení a stolování. Na úvodní stránce lekce jsou obrázky různých typů domů a kostelů. Zde je možné navázat na první lekci učebnice a zároveň zopakovat znalosti reálií měst, které žáci v projektu zpracovávali. Úvod k lekci je možné doplnit o další obrázkový materiál, který obsahuje konkrétní budovy, které žáci viděli při tvorbě projektu. Respektive tedy pamětihodnosti, které se nacházejí ve Volgogradu, Moskvě a Petrohradu.⁸⁹

Dále mohou žáci samostatně vyhledávat na internetu různé typy staveb ve zmíněných městech. V šesté lekci se objevují následující typy staveb: *двухэтажный (многоэтажный) дом, коттедж, деревянная изба, церков*. Žáci tedy mají za úkol na internetu najít od každého typu jednu/několik staveb, které se nacházejí v jeho/jejím městě. Poté si žáci obrázky následně ukazují/nahrávají na společné stránky třídy. V případě

⁸⁸ cit. 52

⁸⁹ tamtéž

kostelů žáci mohou uvádět i jejich názvy. Na aktivitu může navázat i opakování orientace ve městě, kdy žáci popisují kde se jejich vybraná budova nachází nebo jak se k ní dostat.⁹⁰

4.1.5 Pojechali 5

Pátý díl učebního komplexu Pojechali odpovídá úrovni B1 Společného referenčního rámce pro jazyky. První lekce má název: *Lekce na přání většiny žáků: Chtěli bychom se více dozvědět o Rusku. I nějaké zajímavosti.* V této lekci je kladen důraz na další ruské reálie a zajímavosti, které dosud nebyly obsaženy v předchozích dílech. Do této lekce bych tedy doplnkově zařadila několik zajímavostí o Volgogradu. Mezi nimi například: socha Matka vlast volá – jedna z nejvyšších soch světa, Volha – nejdelší řeka Evropy, Stalingradská bitva – jedna z nejznámějších bitev druhé světové války, Volgograd – nejdelší město Evropy.⁹¹

Hlavním tématem páté lekce je doprava. Na straně 85 se nachází plán moskevského metra, který může být doplněn o plánek volgogradské městské dopravy, se kterým žáci pracovali v předchozích dílech učebnice. Je možné navázat například na projekt, který žáci zpracovávali v předchozím dílu, a na mapě města najít a říci, jakým dopravním prostředkem se k jaké pamětihodnosti dá (nejlépe) dojet. Zde je kladen důraz především na opakování předložkové vazby *examь на чем?* a odlišení příslovcí *там X туда?* Jako zajímavost je zde vhodné zmínit unikátní volgogradskou tramvajovou linku vybudovanou v centru města pod zemí, nebo český export dopravních prostředků do Ruska.⁹²

4.1.6 Pojechali 6

Šestý díl učebnice Pojechali odpovídá úrovním B1 až B2 Společného referenčního rámce pro jazyky. První lekce je věnována Moskvě a druhá Petrohradu. Žáci se seznámí s hlavními pamětihodnostmi obou měst a s jejich historií s důrazem na mezipředmětové vztahy. Materiál je velmi obsáhlý a je vykládán především prostřednictvím obrázků,

⁹⁰ cit. 52

⁹¹ ŽOFKOVÁ, H. *Pojechali 5 – učebnice ruštiny*, 2008

⁹² tamtéž

doplněných o texty v učebnici, a poslechů. Část lekce je také věnována organizaci exkurzí. Jako doplnění těchto dvou lekcí bych zvolila opakování vybraných, již známých, informací o Volgogradu. Pro výklad informací bych zvolila především odlišnou formu, než jaká se objevuje v učebnici.⁹³

Pro přiblížení tématu věkové kategorii žáků (14-15 let), a pro zpestření výuky, bych zvolila krátký film o městě. Jako velmi vhodný sledávám například film «Уникальный Волгоград» - фильм 1, který byl vytvořen jako součást vzdělávacího projektu «Мы Волгоградцы!», který je možný najít na kanálu Youtube⁹⁴. Film trvá celkem 15 minut a je namluven třemi žáky ve věku přibližně 6–15 let srozumitelnou, pomalou ruštinou. Ve filmu se kromě zajímavostí o městě, jeho čtvrtí a historii, dozvíme zajímavostí o jednotlivých památkách a zajímavých místech. Film může sloužit jako doplnění materiálů k první a druhé lekci učebnice, nebo jako samostatné poslechové cvičení. To může být pojato například formou zodpovězení následujících otázek:

1. В Волгограде самая длинная в России. (более 50 км) (улица/магистраль)
2. Сколько районов в Волгограде? (8)
3. Какие названия имел город? (Царицын, Сталинград, Волгоград)
4. В центральном концертном зале находится чешской фирмы «Ригер-Клосс»? (орган)
5. Какая высота скульптуры Родина мать зовет? (82 м)
6. Что можно найти в дендрарии? (Растения (цветы), деревья)

Vyučující nejprve otázky společně s žáky projde, popřípadě objasní neznámá slova. Poté video žákům pustí (v případě potřeby je možné přehrát film dvakrát) a žáci odpovídají na otázky. Po skončení filmu vyučující s žáky odpovědi zkontroluje – je možné vždy vyhledat tu část videa, kde se daná odpověď nachází, a pustit ji znovu, aby i žáci, kteří odpověď nezaznamenali, měli šanci porozumět ji poslechem. Podle časových možností vyučujícího může po videu následovat diskuze se žáky, vyprávění o tom, co zajímavého se z videa dozvěděli, nebo čemu nerozuměli.

⁹³ ŽOFKOVÁ, H. *Pojechali 6 – učebnice ruštiny*. 2011.

⁹⁴ cit. 47

Na základě videa je možné žákům zadat další projekt, ve kterém budou mít za úkol natočit vlastní video o svém nebo vybraném městě. Projekt bych doporučila zadat do dvojic až trojic. Žáci si mohou vybrat ze dvou variant, kdy první varianta je natočení krátkého videa o svém městě, ve kterém použijí skutečné záběry města. Druhá varianta je ta, že žáci si vyberou jiné město, například Volgograd/Moskvu/Petrohrad, a místo živých záběrů použijí záběry obrázků. V každém videu by měly zaznít následující informace:

1. Kde se město nachází.
2. Počet obyvatel
3. Rozloha
4. Členění města
5. 1–3 věty o založení/historii města
6. Žáci vyberou 3 zajímavé objekty, které se v daném městě nachází, a o každém z nich řeknou 1–3 věty.
7. 1-3 věty o tom, zda by žáci chtěli nebo nechtěli v daném městě žít (a proč).

Poslední lekce učebnice je vytvořena podle přání žáků jako časopis. Je věnována především ruským reáliím a zajímavostem. Na straně 116 můžeme najít obrázek sochy Matka vlast volá, kterou již žáci znají z doplnění k předchozím dílům. Vyučující ho tedy může použít jako opakování a prověření všeho, co si žáci o Volgogradu zapamatovali. Na začátku vyučující ukáže obrázek sochy a zeptá se žáků, kde se tato socha nachází. Poté mohou následovat následující dotazy:

1. Jak je socha vysoká?
2. Na jakém místě se nachází?
3. Proč byla socha postavena?
4. Vyjmenuj další památky ve Volgogradu a řekni, co o nich víš.
5. Jak se dříve Volgograd nazýval?
6. Jaké jezdí ve Volgogradu dopravní prostředky?
7. Jaké další zajímavosti o Volgogradu si pamatuješ?

Po zvládnutí všech šesti dílů učebního komplexu Pojehali získají navíc žáci základní znalosti o zeměpisu, historii, dopravě a pamětihodnostech města Volgograd. Všechna témata byla začleněna do učebního plánu tak, aby odpovídala Rámcovému vzdělávacímu programu, s velkým důrazem na využití komunikační kompetence. Jednotlivá cvičení jsem se snažila navrhnout tak, aby co nejvíce odpovídala reálným řečovým situacím a zároveň tak, aby splňovala požadovanou gramatickou a zvukovou stránku jazyka.

4.2 Využití literárních textů ve výuce

V následující kapitole se pokusím představit různé druhy práce s literárním textem. S ohledem na téma diplomové práce budou předmětem zkoumání a zařazení do hodin některá z literárních děl, obsažených v kapitole 2.1 Stalingradská bitva v literatuře. Práce s literárním textem neodmyslitelně patří k výuce cizích jazyků. Jedním z cílů, které přináší práce s texty, je rozvíjení komunikativní kompetence žáků, která je podle současných didaktických přístupů považována za jednu z nejdůležitějších. Kromě té jsou při činnostech spojených s četbou rozvíjeny i kompetence jazyková, sociolingvistická, sociokulturní a především kompetence interkulturní, jež je v současné době nezastupitelná.⁹⁵

4.2.1 Vymýšlení začátku/konce příběhu

Pro danou formu práce s textem jsem si vybrala ukázkou z díla ruského autora Konstantina Michajloviče Simonova **Dny a noci**. Z této knihy jsem vybrala následující úryvek:

Женщина сидела рядом с сараем, и спокойным голосом рассказывала о том, как сгорел Сталинград. Было сухо и пыльно, и слабый ветерок катил под ноги жёлтые клубы пыли. Ноги женщины были обожжены и босы.

Капитан Сабуров смотрел на свои тяжёлые сапоги и невольно немножко ушёл. Он стоял, молчал и слушал женщину. Одновременно глядел поверх ее головы туда, где у крайних домов, прямо в степи, разгружался эшелон.

За степью блестела на солнце белая полоса соляного озера, и все выглядело как край света. Теперь, в сентябре, здесь была последняя и ближайшая к Сталинграду железнодорожная станция. Дальше до берега Волги люди должны были идти пешком.

⁹⁵ KYLOUŠKOVÁ, H. Literární komunikace ve výuce cizích jazyků. *Cizí jazyky*. 2010. s. 85-88.

Малый город назывался Эльтоном, по имени соляного озера. Сабуров невольно вспомнил слова "Эльтон" и "Баскунчак", которые учился еще в школе. Когда-то это было только школьной географией. И вот он, этот Эльтон: низкие дома, пыль, старая железнодорожная ветка.

А женщина всё говорила и говорила о своих несчастьях, и несмотря на то, что он эти слова уже знал, у Сабурова защемило сердце. Прежде уходили из города в город, из Харькова в Валуйки, из Валук в Россошь, из Россоши в Богучар, и том тоже плакали женщины, и он тоже слушал их со смешанным чувством стыда и усталости.

Но здесь была заволжская голая степь, край света, и в словах женщины звучал уже не упрёк, а отчаяние. Здесь уже некуда было дальше уходить по этой степи, где на многие километры не оставалось ни городов, ни рек, ничего.

Он посмотрел на одного из последних солдат, которые выходили из вагонов, и ему захотелось как можно скорее добраться до Волги и, переправиться через неё. Он хотел почувствовать, что обратной переправы не будет и что его личная судьба будет решаться на том берегу, где Сталинград. И если немцы возьмут город, он безусловно умрёт, и если он его спасёт, то, может быть, выживет.

А женщина, которая сидела у его ног, всё ещё рассказывала про Сталинград, одну за другой называла разбитые и сожжённые улицы. Сабуров эти названия не знал, но для неё имели большое значение.

Она знала, где и когда были построены дома, которые сейчас сгорели, где и когда посажены деревья, из которых были сделаны баррикады. Она жалела все это, как бы речь шла не о большом городе, а о её доме.⁹⁶

⁹⁶ cit. 4, s. 1-2, zjednodušeno autorem práce

Úryvek je zjednodušen a svou náročností je určen pro žáky střední úrovně – dle Společného referenčního rámce pro jazyky odpovídá stupni A2 až B1. Podle učebního komplexu Pojehali se jedná o třetí až pátý díl. Při adaptaci úryvku byly provedeny změny jak v rovině morfologické, tak v rovině syntaktické. Z hlediska slovní zásoby jsem se snažila nahradit především zastaralé nebo již nepoužívané výrazy (např. версты), nebo výrazy s emocionálním zabarvením, u kterých je obtížné pro žáky dané úrovně vyhledat překlad (např. городишко). Některé specifické výrazy, které nejsou součástí aktivní slovní zásoby, jsem se rozhodla ponechat z důvodu zachování autenticity literárního textu.

Co se týče syntaktické stavby vět, snažila jsem se nahradit složité syntaktické struktury jednoduššími, přičemž jsem především nahrazovala přechodníkové vazby větami vedlejšími. V některých částech textu jsem se rozhodla pro rozdělení dlouhého souvětí, protože krátké věty mohou žáci snáze pochopit. Mezi další provedené změny patří i celkové zkrácení úryvku a vynechání několika částí, které nejsou podstatné pro plánovanou práci s textem. Při adaptaci literárního textu je nezbytné brát v potaz zamýšlenou formu práce. K výše uvedenému úryvku jsem se rozhodla zařadit následující úkol:

Прочитайте отрывок. Найдите все незнакомые слова, необходимые для смысла текста. Попробуйте придумать 5-10 предложений и продолжите рассказ.

Úkol je zaměřen na pochopení smyslu textu, nikoli na jeho jazykovou stránku. Z tohoto důvodu jsem nahradila složité výrazy a konstrukce jednoduššími. Dále může text sloužit jako jakási osnova pro žáky, jak ve vyprávění pokračovat. Pokud by v textu bylo ponecháno mnoho složitých větných konstrukcí, žáci by více chybovali a pokračování vyprávění by tím jistě bylo poznamenáno. Úkol může být modifikován – např. lze uložit žákům, aby naopak vymysleli začátek vyprávění. Zajímavou formou práce pro žáky mohou být i takové aktivity, kdy jeden žák vymyslí pokračování příběhu, a další vymyslí pokračování/začátek jeho verze. Tímto způsobem se postupně vystřídají všichni a na závěr se může jejich práce porovnat s originálem.

4.2.2 Transformace textu

Další formou práce s textem může být transformace textu. Pro tento typ úlohy jsem vybrala následující ukázkou z díla «**Огнём проверено**» od autora V. Lenčevského. Jak již bylo zmíněno ve druhé kapitole, kniha obsahuje vzpomínky zpravodajských důstojníků. Tento typ textu je vhodný například pro transformaci textu na rozhovor nebo novinový článek. Vzhledem k uvedené úrovni žáků jsem se rozhodla úryvek opět zjednodušit do následující podoby:

В сентябре сорок второго года особенно ожесточенные бои за город шли в районах тракторного завода, Мамаева кургана и центрального вокзала.

Сотни самолётов противника почти целыми днями висели над нашими войсками. Стреляли так много, что бойцы буквально не могли поднять головы.

Наши солдаты тоже встречали гитлеровцев мощным огнём, но таяли с каждым днем и наши силы. Уже давно вышли на передний край бойцы тыловых подразделений. В смертельные сражения с фашистами вступали вчерашние писаря и сапожники, повара и плотники.

При выборе защитников завода «Баррикады» пришлось присутствовать и мне. Моя задача состояла в том, чтобы отобрать желающих для службы в разведке. Наш отряд выстроился на берегу Волги, чуть южнее завода.⁹⁷

Выполняйте задание:

1. Прочитайте отрывок. Найдите все незнакомые слова, необходимые для смысла текста.

⁹⁷ ЛЕНЧЕВСКИЙ, В. *Огнем проверено*, 1974. s. 75-76. Zjednodušeno autorem práce.

2. Představte si, že jste novináři, kteří mají za úkol udělat rozhovor s autorem výše uvedeného úryvku. Vymyslete 3–6 otázek, které byste na základě přečteného textu mohli autoru položit.

Při adaptaci textu jsem brala v potaz tytéž zásady, jako při adaptaci textu předchozího. Úryvek je opět oproti originálu zkrácen a jsou vynechány pasáže, které nejsou adekvátní vzhledem k charakteru zadaného úkolu. U daného typu zadání by vyučující měl žákům zdůraznit, že otázky, které mají vymýšlet, nemusí vycházet pouze z informací uvedených v textu, ale i z kontextu. Zadání úkolu může předcházet беседа s žáky, kdy sami vymýšlí dotazy, na které se novináři mohou zeptat. Ty jim pak mohou sloužit jako jakási osnova.

4.2.3 Hledání adekvátního překladu

Podle současných didaktických přístupů není příliš vhodné, aby literární texty sloužily především k překladovým cvičením, nebo aby byly překládány ihned po přečtení v originále.⁹⁸ Avšak práce s překladem může být velmi přínosná, je-li pojata správně. Jako příklad netradiční práce s překladem jsem si zvolila knihu «Горячий снег» ruského autora J. V. Bondareva, a její český překlad s názvem **Hořící sníh**, který byl přeložen Jaroslavem Piskáčkem. Vybraná aktivita spočívá v tom, že vyučující vybere jednotlivé krátké pasáže z originálu knihy, a žáci mají za úkol najít totožné pasáže v českém překladu. Vzhledem k úrovni žáků, pro které je dané cvičení připravováno, doporučuji vyučujícímu uvést žákům čísla kapitol, kde se jednotlivé úryvky nacházejí; v případě nižší úrovně i čísla stránek.

Aktivita samozřejmě může být provedena i naopak, tedy kdy vyučující uvede české pasáže a žáci hledají v ruském originálu. Tuto variantu bych však doporučovala pro vyšší úroveň jazykových znalostí. Další variací dané aktivity může být například úkol, kdy se žáci, ještě před samotným zadáním úkolu, sami pokusí daný úryvek přeložit, a až následně ho hledají v knize, přičemž mají možnost oba překlady porovnat. Cílem této aktivity není, aby žáci dokázali správně přeložit jednotlivá slova v úryvku, ale aby díky pochopení hlavní

⁹⁸ cit. 82

myšlenky byli schopni najít odpovídající část knihy. Z tohoto důvodu dané úryvky doporučuji nijak nezjednodušovat, ale ponechat v originále.

4.2.4 Sestavení básně

Další variantou práce s literárním textem může být sestavování básně. Pro tuto aktivitu jsem si vybrala báseň ruského autora A. Simonova **Čekej mne**. Báseň je poměrně krátkého rozsahu a svou náročností odpovídá dané úrovni žáků, proto jsem rozhodla ji ponechat v originální podobě. Mnou zvolená aktivita je vhodná pro žáky na úrovni A2 až B1, ovšem je možné vybrat i jednodušší úryvek a aktivitu upravit pro žáky nižší úrovně. Pro danou práci vyučující rozdělí žáky do dvojic, nebo do menších skupin, podle počtu žáků ve třídě. Poté žákům rozdá rozstříhané řádky básně, a žáci mají za úkol jednotlivé úryvky sestavit tak, aby se rýmovaly. Ve výsledku tedy může vzniknout zcela nová báseň, a to v několika verzích. Po skončení aktivity doporučuji, aby vyučující žákům představil originální báseň, po čemž může následovat diskuze a porovnávání, která verze se žákům líbí nejvíc. Níže uvádím celou báseň, která je nezbytná pro uvedenou aktivitu.

Жди меня, и я вернусь.
Только очень жди.
Жди, когда наводят грусть
Жёлтые дожди.
Жди, когда снега метут.
Жди, когда жара.
Жди, когда других не ждут,
Позабыв вчера.
Жди, когда из дальних мест
Писем не придет,
Жди, когда уж надоест
Всем, кто вместе ждет.
Жди меня, и я вернусь
Всем смертям назло.

Кто не ждал меня, тот пусть
 Скажет: — Повезло.—
 Не понять не ждавшим им,
 Как среди огня
 Ожиданием своим
 Ты спасла меня.
 Как я выжил, будем знать
 Только мы с тобой,—
 Просто ты умела ждать,
 Как никто другой.⁹⁹

Aktivít pro práci s textem je možné navrhnout mnohem více, avšak narážíme na problém počáteční etapy výuky. Žáci nemají příliš velkou slovní zásobu, a proto je čtení knihy, kde musejí vyhledávat každé druhé slovo, spíše odradí. Dle mého názoru, je však důležité s využíváním literárního textu začít již v počáteční fázi, abychom s ním žáky seznamovali od samého začátku. Výše navržená cvičení odpovídají dané úrovni žáků, a proto je možné je zařadit již do výuky na základní škole.

4.2.5 Doplňující cvičení pro práci s textem

Dle současných didaktiků, zabývajících se využitím literárního textu ve výuce, by literární text neměl primárně sloužit k procvičování gramatických či lexikálních jevů, nebo nacvičování resumé. Pro tento typ úkolů jsou vhodnějším zdrojem například novinové články, které jsou svým obsahem bližší realitě žáků.¹⁰⁰ Rozhodla jsem se uvést několik typů cvičení, které slouží k procvičování výše uvedených jevů, avšak jako výchozí text jsem si zvolila text nikoli literární, ale novinový. S přihlédnutím k tématu mé diplomové práce jsem zvolila následující text z ruského informačního serveru Lenta.ru:

Мамаев курган включен в предварительный список наследия
 ЮНЕСКО

⁹⁹ cit. 5

¹⁰⁰ cit. 65

Мемориальный комплекс «Героям Сталинградской битвы» на Мамаевом кургане зарегистрирован в предварительном списке Всемирного наследия ЮНЕСКО от России, сообщается в пресс-релизе музея-заповедника «Сталинградская битва». Памятник-ансамбль прошёл в регистр сразу по трём критериям — он представляет собой шедевр творческого гения, является выдающимся примером архитектуры и связан с событиями универсальной значимости.

«Сама возможность включения комплекса в список — это большая ответственность для нас, поскольку ЮНЕСКО очень жёстко контролирует, как объект содержится, используется и сохраняется. Но в тоже время мы сможем привлечь для сохранения этого уникального культурного объекта международную профессиональную помощь специалистов самого разного профиля», — прокомментировал директор музея-заповедника Алексей Васин.

Строительство комплекса «Героям Сталинградской битвы» началось в 1959 году и было завершено в 1967-ом. Работой руководили народный художник СССР, скульптор Евгений Вучетич, главный архитектор Яков Белопольский и руководитель инженерной группы Николай Никитин.

В настоящее время на территории России находятся 27 (двадцать семь) объектов Всемирного наследия ЮНЕСКО, 16 (шестнадцать) из них включены по культурным критериям, и 11 (одиннадцать) — по природным. Всего шесть признаны шедевром человеческого гения, в том числе исторический центр Санкт-Петербурга, Московский Кремль и Красная площадь, ансамбль Новодевичьего монастыря и архитектурный ансамбль Кижского погоста.¹⁰¹

Cílem zvolených aktivit je procvičit lexikální a gramatické jevy ruského jazyka, proto dle mého názoru není vhodné text pro žáky nijak adaptovat. Úryvek jsem se rozhodla pouze

¹⁰¹ Мамаев курган включен в предварительный список наследия ЮНЕСКО. In: *Лента.ру* [online]. 1999-2005 [cit. 2015-03-16]. Dostupné z: <http://lenta.ru/news/2014/10/17/unesco/>

zkrátit a žákům k práci poskytnout slovníky, ve kterých mohou vyhledat všechna jim neznámá slova. Cvičení k výše uvedenému textu mohou být následující:

1. Прочитайте только заголовки и скажите, о чём текст.
2. Скажите, что такое ЮНЕСКО; какие другие объекты входят в его список.
3. Найдите в тексте все названия и скажите как они пишутся.
4. Найдите в тексте следующие слова и приведите к ним антонимы: универсальный, большая, жёстко, настоящее.
5. Найдите все числительные и запишите их словами.
6. Прочитайте текст, подчеркните все незнакомые слова и найдите их в словаре.
7. Попробуйте написать, о чём рассказано в каждом абзаце. Прочитайте. Что вы написали вашим одноклассникам (одно предложение).
8. Придумайте 3 вопроса к тексту и задайте их вашим одноклассникам. (ответы можно найти в тексте).

Vzhledem k tomu, že text je poměrně složitý, doporučovala bych, aby vyučující zvolil formu párové výuky. Úkoly 1 a 2, které slouží především k získání pozornosti žáků a jako úvod k dané aktivitě, je možné udělat dohromady, kdy na otázky může odpovědět více než jeden žák. Využíváme zde mezipředmětových vztahů, kdy žáci jmenují objekty UNESCO, ať už na území České republiky, nebo v zahraničí.

V této kapitole byly uvedeny praktické příklady využití tématu diplomové práce ve školní praxi. Všechna cvičení byla navržena tak, aby odpovídala úrovni žáků základních škol v České republice. Hlavním kritériem při výběru cvičení bylo využití komunikační kompetence a tam, kde to bylo možné, jejich využití v reálných řečových situacích. Jako shrnutí uvedených cvičení uvádím následující přehled:

1. Aktivity začleněné do učebního komplexu Pojehali:
 - 1.1. Práce s básní (překlad, učení nazpaměť – frontální výuka)
 - 1.2. Práce s mapou města (zakreslování objektů, orientace ve městě, seznámení s objekty – párová výuka)

- 1.3. Práce s plánem dopravy RF (čím kdo jezdí, kam jede který dopravní prostředek – párová výuka)
 - 1.4. Geografický kvíz (doplněný o otázky týkajících se Volgogradu – párová/skupinová/frontální výuka)
 - 1.5. Práce se schématem městské dopravy (která linka kam jede, seznámení s objekty – párová výuka)
 - 1.6. Prezentace písňe/videoklipu (úvod k nové lekci, představení objektů, úvod k diskusi)
 - 1.7. Návrh lekce na dané téma (projektová výuka)
 - 1.8. Vyhledávání obrázků různých typů staveb (párová/skupinová/frontální výuka)
 - 1.9. Práce s videem (odpovídání na otázky, shromažďování potřebných informací)
 - 1.10. Natočení vlastního videa (projektová/skupinová výuka)
 - 1.11. Opakování a souhrn veškerých znalostí o městě (frontální výuka)
-
2. Aktivity zaměřené na práci s literárním textem
 - 2.1. Vymyšlení začátku/konce příběhu
 - 2.2. Transformace textu
 - 2.3. Vyhledávání adekvátního překladu
 - 2.4. Sestavení básně
-
3. Aktivity zaměřené na práci s novinovým textem
 - 3.1. Podle nadpisu říci vlastními slovy o čem je text
 - 3.2. Vyhledat v textu určité vlastní názvy (podstatná jména, číslovky, slovesa)
 - 3.3. Najít uvedená slova a uvést k nim antonyma (hyponyma, synonyma, slova nadřazená)
 - 3.4. Napsat shrnutí každého odstavce
 - 3.5. Vymyslet otázky na základě textu

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zhodnotit význam pamětihodností, připomínajících Stalingradskou bitvu. K dosažení tohoto cíle bylo bezesporu nutné nejdříve pochopit význam Stalingradské bitvy jako takové. První část práce tedy tvořil stručný popis historie města, nesoucí v historii názvy Caricyn – Stalingrad – Volgograd, byl rovněž nastíněn průběh bitvy. V další kapitole jsem se zabývala významem bitvy a jejím odrazem v kultuře, konkrétně ve filmové tvorbě a literatuře. Pro svou práci jsem vybrala pouze stěžejní díla, ale i díky jejich množství je nadmíru jasné, jaké místo Stalingradská bitva v podvědomí ruského národa zaujímá.

V následující části jsem se věnovala jednotlivým pamětihodnostem, připomínajícím Stalingradskou bitvu. Množství těchto objektů ve Volgogradu je ohromné. Na každém metru čtverečním města je možné najít upomínku na bitvu. Vybrala jsem proto pouze stěžejní z nich, které jsem doplnila o jejich popis, obrazovou přílohu, pokusila jsem se vyjádřit jejich význam a symboliku. Jak bylo zjištěno z prostudovaných materiálů, zmíněné pamětihodnosti zaujímají velmi význačné místo v životě nejen ruských občanů. Tisíce lidí ročně přijíždí do Volgogradu, aby mohli uctít památku padlých vojáků a projevit úctu jejich hrdinstvím. Rovněž tak veteráni, kteří onu legendární bitvu pamatují, jsou dodnes zvaní, aby při různých příležitostech vyprávěli válečné příběhy a své životní zkušenosti.

Poslední část diplomové práce je zaměřena na didaktické využití zkoumaného materiálu. V první polovině práce jsem se zabývala možnostmi začlenění materiálu do učebního komplexu Pojehali, v druhé části potom možnostmi využití literárního textu při výuce. Obě zmíněné podkapitoly jsou zaměřeny na využití materiálu při výuce ruského jazyka jako druhého cizího jazyka na základních školách v České republice. Aktivity jsou vytvořeny tak, aby odpovídaly Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní školy a současným didaktickým postupům.

V práci jsem využívala jak zdroje knižní, tak díky aktuálnosti tématu i zdroje internetové. Z tištěných zdrojů jsem pracovala především s ruskými publikacemi *Волгоград – Город-герой* (Т.Н.Наumenko), *Мамаев курган: памятник-ансамбль героям Сталинградской битвы* (Л.М.Попова) a *Didaktikou cizích jazyků* (R. Choděra).

РЕЗЮМЕ

Дипломная работа посвящается достопримечательностям, свидетельствующим об огромном человеческом подвиге во время Сталинградской битвы. Работа состоит из четырех глав. В первой коротко излагается история города Царицын – Сталинград – Волгоград, описывается история Сталинградской битвы. Во второй главе уделяется внимание отражению битвы в культуре в целом, и в литературе и фильме в частности. В третьей главе дана характеристика главных достопримечательностей Волгограда. Отдельные памятники не только описываются, а также выявлен их символический характер. В последней главе сделана попытка показать применение материала на уроках русского языка как иностранного. В работе подчеркивается огромное количество достопримечательностей, находящихся на территории г.Волгограда, свидетельствующих о подвиге и патриотизме русского народа. Рассматриваемую тему можно считать актуальной, так как необходимо сохранить вечную память о подвиге простых русских людей.

ABSTRACT

The main aim of my thesis was to determine the meaning of historical sights as a memorial of the Battle of Stalingrad. The thesis is divided into four main sections. The first section includes the history of the city of Caricyn – Stalingrad – Volgograd and a brief description of the Battle of Stalingrad. In the second part I have explored the significance of the battle in culture, particularly in the literature and cinematography. In the following section, I have chosen the main historical sights in Volgograd, I have described them and tried to determine their significance. In the last part, I have dealt with the application of the material in education. In conclusion I can impart that there is an enormous amount of sights in Volgograd, and each of them bears witness of heroism and patriotism of the Russian nation. As a result of my research, I can affirm that the sights have a great importance, not only for Russian but for people all around the world.

POUŽITÁ LITERATURA

1. Zdroje v českém jazyce

BONDAREV, Jurij. *Hořící sníh*. 2. vyd. Praha: Naše vojsko, 1973.

CHODĚRA, Radomír. *Didaktika cizích jazyků: úvod do vědního oboru*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2013, 209 s. ISBN 978-80-200-2274-5.

KYLOUŠKOVÁ, Hana. *Literární komunikace ve výuce cizích jazyků*. Cizí jazyky, Plzeň: Fraus, 2010, roč. 53, č. 3, s. 85-88. ISSN 1804-2171.

ŽOFKOVÁ, Hana. *Pojechali 1 – učebnice ruštiny*. 1. vyd. Ilustrace Lucie Lomová. Úvaly: Albra, 2011, 151 s. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 9788073610760.

ŽOFKOVÁ, Hana. *Pojechali 1 - metodická příručka*. 1. vyd. Praha: SPL - Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2002, 79 s. Učebnice pro základní školy (SPL-Práce). ISBN 8086490289.

ŽOFKOVÁ, Hana. *Pojechali 2 - učebnice ruštiny*. 1. vyd. Úvaly: Albra, 2004, 123 s. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 8086490882.

ŽOFKOVÁ, Hana. *Pojechali 2 - metodická příručka*. 1. vyd. Úvaly: Albra, 2004, 38 s. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 8086490866.

ŽOFKOVÁ, Hana. *Pojechali 3 - učebnice ruštiny*. 1. vyd. Úvaly: Albra, 2005, 155 s. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 80-736-1007-8.

ŽOFKOVÁ, Hana. *Pojechali 4 - učebnice ruštiny*. 1. vyd. Ilustrace Lucie Lomová. Úvaly: Albra, c2006, 135 s. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 80-736-1018-3.

ŽOFKOVÁ, Hana. *Pojechali 4 - metodická příručka*. 1. vyd. Ilustrace Lucie Lomová. Úvaly: Albra, 2006, 55 s. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 80-736-1021-3.

ŽOFKOVÁ, Hana. *Pojechali 5 - učebnice ruštiny*. 1. vyd. Ilustrace Lucie Lomová. Úvaly: Albra, 2008, 141 s. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 9788073610456.

ŽOFKOVÁ, Hana. *Pojechali 6 - učebnice ruštiny*. 1. vyd. Ilustrace Lucie Lomová. Úvaly: Albra, 2011, 151 s. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 978-807-3610-760.

2. Zdroje v ruském jazyce

АБАЛИХИН, Б. С. (сост.). *От Сталинграда до Берлина*. Документы, воспоминания, очерки, репортажи и стихи. Волгоград: Нижне-Волжское книжное издательство, 1975.

БОНДАРЕВ, Ю. *Горячий снег*. Москва: Вече, 2004. ISBN 59-533-0374-2.

БРЕЖНЕВ, Л. И. Речь (на торжественном открытии памятника-ансамбля в Волгограде 15 окт. 1967 г.) *Правда*, 1967, 16 окт.

ГРОССМАН, В. С. *Жизнь и судьба*. Москва: Эксмо, 2010. ISBN 978-569-9459-179.

КРАСИЛЬНИКОВ, А. И. (сост.). *Утес: стихи советских и зарубежных поэтов, посвященных городу-герою Сталинграду*. [худ.: В. В. Иванов, И. Д. Лепнухов]. - 2-е изд, Волгоград : Нижне-Волжское книжное издательство, 1972.

ЛЕНЧЕВСКИЙ, В. *Огнем проверено*. Волгоград: Нижне-Волжское издательство, 1964.

НАУМЕНКО, Т. Н. *Волгоград - Город-герой*. Москва: Советская Россия. 1973.

НЕКРАСОВ, В. *В окопах Сталинграда*. Москва: Русская книга, 1995.

НЕСТЕРОВ, М. *Направление главного удара*. Москва: Эксмо, 2006. ISBN 5699165487.

ПОПОВА, Л. М. (ред.). *Мамаев курган: памятник-ансамбль героям Сталинградской битвы*. Волгоград: Нижне-Волжское издательство, 1975.

СИМОНОВ, М. *Дни и ночи*. Москва: Воениздат, 1944.

ЧУЙКОВ, В.И. (ред.). *Сталинград: уроки истории. Свидетельствуют участники битвы на Волге*. Москва: Прогресс. 1976.

POUŽITÉ INTERENTOVÉ ZDROJE

3. Zdroje v českém jazyce

Česko-slovenská filmová databáze [online]. 2001-2015 [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/>.

Knihovna města Plzně, p. o. [online]. 19. 3. 2015 [cit. 2015-02-12]. Dostupné z: <http://www.knihovna.plzen.eu/>

Psi, chcete žít věčně aneb peklo u Stalingradu. *Česko-slovenská filmová databáze* [online]. 2001-2015 [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/83484-psi-chcete-zit-vecne-aneb-peklo-u-stalingradu/>

YouTube [online]. 2015 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/>

4. Zdroje v ruském jazyce

В окопах Сталинграда. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://www.allsoch.ru/nekrasov_vp/vnbspokopah_stalingrada/

Валентин Саввич Пикуль. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/pikul/>

Василий Гроссман. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/grossman/>

Ветераны Сталинграда требуют запретить фильм "Враг у ворот". In: *Лента.ру* [online]. 1999-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://lenta.ru/kino/2001/05/08/enemy/>

Виктор НЕКРАСОВ. In: *Виктор Некрасов. Три встречи* [online]. 2006 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: http://www.lib.ru/PROZA/NEKRASOW/tri_wstrechi.txt

“Горячий снег” Ю. Бондарева. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/sochineniya/526>

Жизнь и судьба. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/sochineniya/2297>

Из неопубликованного. О романе "Мой Сталинград" М. Н. Алексеева. In: *Одинцово.инфо* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-02-21]. Dostupné z: <http://www.odintsovo.info/white/blog.asp?id=9830>

Константин Симонов и его лирика. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/sochineniya/6373>

Мамаев курган включен в предварительный список наследия ЮНЕСКО. In: *Лента.ру* [online]. 1999-2005 [cit. 2015-03-16]. Dostupné z: <http://lenta.ru/news/2014/10/17/unesco/>

На Мамаевом кургане откроют памятный знак воинам-татарстанцам. In: *Ахтуба.тб* [online]. 1993-2014 [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: http://ahtubatv.ru/news/na_mamaevom_kurgane_otkroyut_znak_voinam

НЕВОЛЬКО, Е. Моя Россия-мой Волгоград. In: *Стихи.ру* [online]. [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: <http://stihi.ru/2012/06/17/8983>

Памятники и достопримечательности Волгограда [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://monument.volgadmin.ru/>

Памятный знак в селе Песчанка. In: *ФотоВолгограда* [online]. 2005 - 2012 [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: <http://www.volfoto.ru/volgograd/peschanka/>

Парадоксы Сталинграда — «Жизнь и судьба» Василия Гроссмана (1905–1964) — к пятидесятилетию со дня смерти писателя. In: *Гедфтер* [online]. 2012-2015 [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: <http://gefter.ru/archive/12311>

Песни о городе Волгограде. *Историко-патриотический сайт города Волгограда* [online]. 2015 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: http://volgogradmen.ru/index/pesni_o_gorode_volggrade/0-4

Роман В. Гроссмана «Жизнь и судьба». In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/sochineniya/2302>

Сталинградская битва (музей-заповедник). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- 2015 [cit. 2015-03-12]. Dostupné z:

<https://translate.google.cz/?hl=cs&tab=wT#ru/cs/25%20%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%202010%20%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%20%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%8F-%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%8B%20%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%8C%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B0%20C2%AB%D0%9F%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%B0C2%BB%2C%20%D0%B2%20%D0%BA%D0%>

Сталинградская битва в культуре. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2015 [cit. 2015-01-14]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%B2_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B5

Царицынь - Сталинград - Волгоград. In: *Официальный сайт администрации Волгограда* [online]. [cit. 2015-02-22]. Dostupné z:

<http://www.volgadmin.ru/ru/MPCity/CityHistory.aspx>

Юрий Васильевич Бондарев. In: *Allsoch.ru* [online]. 2002-2015 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://www.allsoch.ru/bondarev/>

PŘÍLOHY

Obrázek 1

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/musatych/400088784>

Obrázek 2

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/musatych/400083139/in/photolist-BmwMa-Bmx1G>

Obrázek 3

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/musatych/400083139/in/photolist-BmwMa-Bmx1G>

Obrázek 4

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/videotech/2549376670/in/photolist-BmuYN-BmvyA-BmvUf-Bmvm9-BmuFK-Bmunq-4ThdSb>

Obrázek 5

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/orktos/8850560909/in/photolist-heutS5-fAT6sa-BmtUP-qhezwm-qA8HyU-uUdJj-qaxtdf-pVnwik-pfPKTU-qcKJXm-pfPHDJ-qawJ99-nWq3mt-oYSRmd-eu6zVD-eu6rpK-eua9c9-eu6PMT-gzPrUC-eiF9Tb-waqzt-waqog-wava7-wavjG-m7EEwa-bE9mou-4jejZT-6L5B74-c1G6Wm-dmh6bR-Bmffi-dmh6oK-FxQxx-waqds-4vknk-mTRSSw-r4FJQi-q5JuZs-5Si3xc-5SnmP5-5SnmTQ-5Snn19-kechjB-wapEq-6uVr5N-mzJtRJ-cuFPSU-emMFS2-hqiRmT-pUmULJ>

Obrázek 6

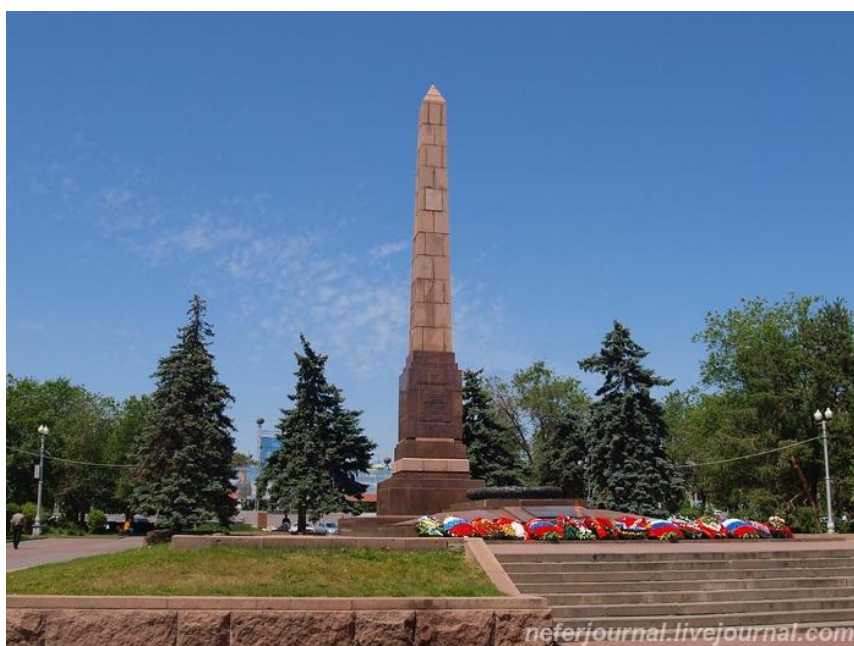
Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/orktos/8851170632/in/photolist-7Wnbw8-eu9yEd-eu6ooR-eu9DJS-nsf1xq-9W7onU-noVvWQ>

Obrázek 7

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/orktos/8851181740/in/photolist-8azWdm-eu9BXJ>

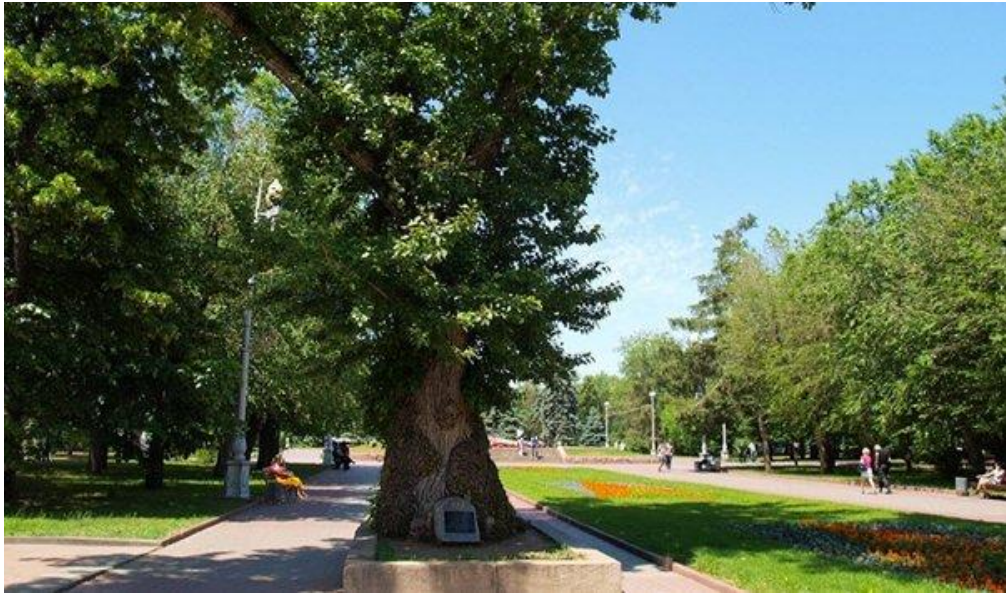
Obrázek 8

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/marthaenpiet/8213675305/in/photolist-aqDiDg-82qA2P-82tGCq-dvUQny-762V9i-dvPfkZ-dvUNA9-dvPevt-fFu2xP-kyLY3o-82qAa6-dvPgZr-dvPgdT-dvUPW1-dvPg12-dvUPGh-dvPeBF-dvPgjt-dvUR5J-dvPgrR-82qzSc-RVCYi-BmraG-BmpJh-aj4JJZ-6zFyu4-75hPFy-Bmnwh-BmqJM-a7xgEnc-dcJsXY-dcJtes-a7xiUK-a7xiL6-a7xiwe-a7AaTb-a7AajC-a7xh44-a7xgTe-a7xgfx-a7A8nC-a7xfva-8brCGu-a7xhAB-4MM3Mi-BmqXE-Bmqm9-Bmpf6-4HLzYo-cwxfS>

Obrázek 9

Zdroj obrázku: <http://neferjournal.livejournal.com/2587269.html>

Obrázek 10

Zdroj obrázku: <http://curiosite.ru/places/24176-topol-na-ploshchadi-pavshih-bortsov.html>

Obrázek 11

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/musatych/400128219/in/photolist-BmLLp-BmLbp-a598XS-8iN4Ce-8iRhXS-9Pmvv2-6TBuKG-dHcyEv-BmKUJ-hAjYa3>

Obrázek 12

Zdroj obrázku: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/52841>

Obrázek 13

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/videotech/2549444152>

Obrázek 14

Zdroj obrázku: <https://www.flickr.com/photos/musatych/400047872/in/photolist-4ThyVE-Bmni7>

Obrázek 15

Zdroj obrázku: <http://voin-net.ru/?p=735>

Obrázek 16

Zdroj obrázku: <http://monument.volgadmin.ru/istoria/gora2.jpg>

Obrázek 17

Zdroj obrázku: <http://os.colta.ru/photogallery/9385/>

Obrázek 18

Zdroj obrázku: <http://vetert.ru/rossiya/volgograd/sights/327-pamyatnik-chekistam.php>

Obrázek 19

Zdroj obrázku: http://www.panoramio.com/user/8097666?with_photo_id=104160690

Obrázek 20

Zdroj obrázku: <http://www.geocaching.su/?pn=101&cid=12537>

Obrázek 21

Zdroj obrázku: <http://xn--80adilm3j.xn--p1ai/foto.html>

Obrázek 22

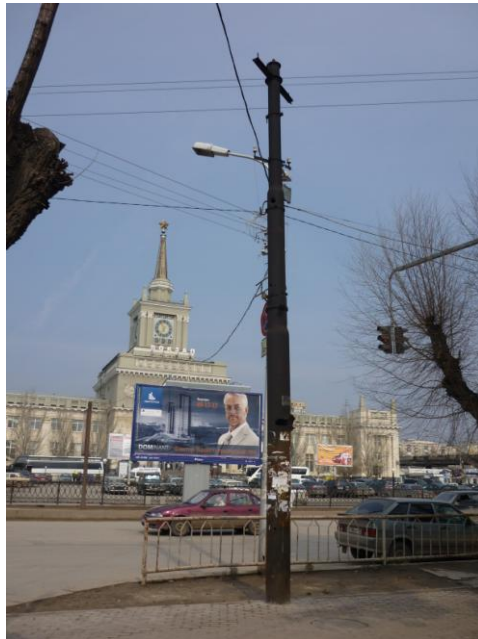

Zdroj obrázku: <http://sergey-mazanov.livejournal.com/432661.html>

Obrázek 23

Zdroj obrázku: <http://poisksvoih.ru/viewtopic.php?f=84&t=1734>

Obrázek 24

Zdroj obrázku: <http://waralbum.ru/wp-content/comment-image/57510.jpg>

Obrázek 25

Zdroj obrázku: http://ahtubatv.ru/news/na_mamaevom_kurgane_otkroyut_znak_voinam